

วาทกรรมและบทบาทของนิทานในมิติ ชาติพันธุ์สัมพันธ์

วัชรภรณ์ ดิษฐปาน

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษานิทานเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครต่างกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งประเภทตำนานและมุขตลกชาติพันธุ์ ผลการวิจัยพบว่านิทานที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์มีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นพื้นที่ของการแสดงออกของการสร้างความชอบธรรมทางชาติพันธุ์ การยืนยันสถานภาพที่เท่าเทียมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ย่อย และยังแสดงให้เห็นการใช้อำนาจของชาติพันธุ์หลักในการสร้างความเป็นอื่นให้แก่ชาติพันธุ์ย่อย นิทานที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์อันหลากหลายสะท้อนให้เห็นการสร้าง “ภาพแบบฉบับ” ทางชาติพันธุ์ ความขัดแย้งรวมถึงอคติทางชาติพันธุ์ ตำนานและนิทานเหล่านี้จึงแฝงนัยของ “เสียงบางอย่าง” จากกลุ่มชาติพันธุ์ที่ต้องการอธิบาย เรียกร้อง หรือระบายความคับข้องใจต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ของคนต่างกลุ่มชาติพันธุ์

Ethnic Relations in Folktales of Ethnic Groups: Discourses and Functions of Folktales

Watcharaporn Distapan

Abstract

This article aims to study folktales of ethnic groups, such as myths and ethnic jokes telling about the relations among people of different ethnics. It is found that these ethnic folktales have important roles in presenting ethnic righteousness, consolidating the equality of ethnic minority, and making the otherness to minorities by ethnic majority. Ethnic folktales referring to relations of various ethnic groups exhibit ethnic stereotypes, conflicts, and biases. Therefore, these folktales contain “ethnic voices” that convey the meaning of explaining or crying for something and also revealing their stresses from ethnic relations.

บทนำ

ตำนานและนิทานของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มักจะมีเนื้อหากล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในความรู้ของตน รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มตนกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่มีความสัมพันธ์กันด้วยเงื่อนไขต่าง ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ การเมือง ความแตกต่างทางชาติพันธุ์จึงมักจะกลายเป็นประเด็นสำคัญที่ปรากฏในตำนานและนิทาน ไม่ว่าจะเป็นลักษณะทางกายภาพ นิสัย พฤติกรรมหรือความแตกต่างทางวัฒนธรรม ความแตกต่างทางชาติพันธุ์เหล่านี้เป็นการมองผ่านสายตาของชาติพันธุ์เจ้าของนิทานที่แฝงไปด้วยความคิดและทัศนคติบางอย่างที่มีต่อกลุ่มตนและกลุ่มอื่น รวมไปถึงอคติทางชาติพันธุ์ที่ทำให้เกิดการแบ่งแยกระหว่างชาติพันธุ์ที่เหนือกว่ากับชาติพันธุ์ที่ด้อยกว่า สิ่งเหล่านี้ปรากฏในตำนานและนิทานที่มีเนื้อหากล่าวถึงชาติพันธุ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ รวมถึงการปะทะระหว่างวาทกรรมความเหนือกว่าของชาติพันธุ์หลักกับวาทกรรมเรียกร้องการยอมรับที่เท่าเทียมกันของชาติพันธุ์ย่อย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษานิทานเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในฐานะพื้นที่ที่เป็นการปะทะสังสน์กันของความคิดและทัศนคติต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งต่อตนเอง และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อยู่ร่วมกันในสังคม อันจะทำให้มองเห็นบทบาทความสำคัญของนิทานเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์

นิยามศัพท์เฉพาะและขอบเขตของข้อมูลที่น่าสนใจ

“ชาติพันธุ์สัมพันธ์”¹ เป็นคำที่ผู้วิจัยนำมาใช้แทนคำว่า ethnic relations ซึ่งหมายถึง “ความรู้สึกและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์” (ฉวีวรรณ ประจบเหมาะ, 2547, น. 12) “ชาติพันธุ์สัมพันธ์” จึงหมายถึงการมีปฏิสัมพันธ์กันของคนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งมีความแตกต่างกันทั้งเผ่าพันธุ์ ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะนิสัย วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และวัฒนธรรม ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิด การกระทำ หรือพฤติกรรมต่าง ๆ ที่แสดงออกมาหรือปฏิบัติต่อกัน ไม่ว่าจะเป็นทางบวกหรือทางลบ ปฏิสัมพันธ์ของผู้คนต่างชาติพันธุ์ที่สะท้อนผ่านนิทานเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ทำให้มองเห็นถึงความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ผ่านวาทกรรมที่ปรากฏในนิทานชาติพันธุ์ และยังทำให้มองเห็นบทบาทของนิทานในมิติของชาติพันธุ์สัมพันธ์

ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมนิทานเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ของกลุ่มไท-ลาว และชาติพันธุ์กลุ่มย่อยจาก *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย* และเอกสารต่าง ๆ ที่ได้มีผู้รวบรวมเอาไว้แล้ว และได้คัดเลือกนิทานประเภทตำนานและมุขตลกที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครต่างชาติพันธุ์จำนวน 52 จำนวนเพื่อนำมาใช้ในการวิจัย ดังนี้

¹ คำว่า “ชาติพันธุ์สัมพันธ์” แต่เดิมมีผู้ใช้แทนคำว่า “ethnicity” อันหมายถึง “การต่อสู้ดิ้นรนระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ซึ่งในการต่อสู้ดังกล่าว สมาชิกในแต่ละกลุ่มจะเน้นความสำคัญของอัตลักษณ์ และความแตกต่างทางชาติพันธุ์ของตนเป็นหลัก” (สุเทพ สุนทรเกสัช, 2548, น. 137) แต่ก็มีกรับัญญัติคำอื่นแทนคำว่า “ethnicity” เช่น คำว่า “ชาติพันธุ์ธำรง” ซึ่งหมายถึง “การศึกษาการธำรงชาติพันธุ์หรือจิตสำนึกชาติพันธุ์ ซึ่งมีความหมายแตกต่างไปบ้างตามแต่บริบท” (ฉวีวรรณ ประจบเหมาะ, 2547, น. 4) และคำว่า “ชาติพันธุ์สภาวะ” ซึ่งหมายถึง “คุณสมบัติทางชาติพันธุ์ที่กลุ่มสังคมต่าง ๆ พยายามค้นหาและอธิบายตัวตนทางสังคมของตน” (พิเชษฐ สายพันธ์, 2557, น. 104) คำว่า “ethnicity” จึงเป็นคำที่มีความหมายซับซ้อนและมีการบัญญัติคำไทยที่หลากหลาย ส่วนคำว่า “ชาติพันธุ์สัมพันธ์” ในบทความนี้ใช้แทนความหมายของคำว่า “ethnic relations” คือ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ตามนิยามของฉวีวรรณ ประจบเหมาะ (2547, น. 12) ไม่ใช่ “ethnicity” ซึ่งหมายถึงคุณสมบัติและจิตสำนึกทางชาติพันธุ์

ตำนาน 31 สำนวน ได้แก่ ตำนาน *ฟูเฮย-เซี่ยหม่วย* 5 สำนวน ได้แก่ นิทานเข้าเรื่อง *น้ำท่วมโลก ฟูเฮย-เซี่ยหม่วย ผ่านภู* นิทานมั่งเรื่อง *น้ำท่วมโลก นิทานลัวะเรื่อง วิวผู้สร้างโลก* ตำนาน *น้ำเต้าปุง* 8 สำนวน ได้แก่ *พงสาวดารล้านช้าง พันขุนบรม* *น้ำเต้าปุง* (ลาว) *น้ำเต้าปุง* (ผู้ไท) *พงสาวดารเมืองแฉง* (ไทดำ) *ย่าบม* *ย่าบายหมากเต้าปุง* (ไทขาว) ตำนาน *ขมุ* *พงสาวดารเชียงตุง* ตำนานตัวอักษร 5 สำนวน ได้แก่ *ตัวหนังสือของกะเหรี่ยง* (กะเหรี่ยง) *ตัวหนังสือ* (ไทยลื้อ) เมื่อพระเจ้าให้หนังสือแก่คนกลุ่มต่าง ๆ (อาข่า) *ทำไมชาวฮานีไม่มีตัวอักษรใช้* (ฮานี) เมื่อพระเจ้าให้หนังสือแก่คนกลุ่มต่าง ๆ (ลาหู่) ตำนานพระธาตุ 7 สำนวน ได้แก่ ตำนานพระธาตุเจดีย์หลวง ตำนานพระธาตุแสนไห ตำนานพระธาตุพลูแช่ ตำนานพระธาตุแช่แฮ่ ตำนานพระธาตุคอกยแล้ง ตำนานพระธาตุทริภุญชัย ตำนานพระธาตุลำปางหลวง นิทานชาติพันธุ์เรื่องอื่น ๆ อีก 6 สำนวน ได้แก่ *ทำไมไทดำชื่อว่าไทดำ* (ไทดำ) *ตีกลองหมากแข่งรบเวียงจันทน์* (ลาว) นิทานที่กล่าวถึงข้ากับลาว ตำนานกะเหรี่ยงกะยาห์หรือยางแดง ตำนานกะเหรี่ยงปะโอ (โผล่ว) และ ตำนานกะเหรี่ยงจกอว์

นิทานมุกลก 21 สำนวน ได้แก่ *ขมุ* สำนวนที่ 1 *นายเจ็ดคั่วคนดอย* *ไอ้ผีเกิดทารุณ* *ขมุขุดตุ่น* *ถูงอาลาลา* *กระบอกอ้อฮือ* *ลัวะกับไท* *ไม้ตายไอ้แก้ว* *คนเมืองกับยาง* *คนเยยะบ่ช่าง* *อยากได้เมียแก้ว* *ใบขบขี้* *แก้วสาว* *จั่นโอง* *ไทยกับยาง 1* *ไทยกับยาง 2* *ไทยกับยาง 3* *เสี่ยวยางกับเสี่ยวไทย* *ปู่เสียดกเบ็ด* *ลูกทิพย์* *ค้ายาง* *แบ่งเงิน*

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเรื่องวาทกรรม

วาทกรรม (discourse) เป็นคำที่มีความหมายใน 2 มิติ คือมิติทางภาษากับมิติทางสังคม ความหมายของวาทกรรมในมิติภาษา มักมีผู้ใช้คำว่า “สัมพันธสาร” หรือ “ปริจเฉท” เป็นการศึกษาตัวบทที่ประกอบไปด้วยรูปภาษาที่มีความสัมพันธ์กันภายในตัวบทเดียวกัน รวมถึงการใช้ภาษาในสถานการณ์จริง การศึกษาวาทกรรมจึงเป็นการผสมระหว่างการศึกษาในเชิงโครงสร้างกับเชิงหน้าที่ทางการสื่อสาร วาทกรรม

จึงเป็นการใช้ภาษาในฐานะที่เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นท่ามกลางปรากฏการณ์ทางสังคม และมีความสัมพันธ์กับสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อกิจกรรมการสื่อสารของมนุษย์ด้วย (กฤษดาวรรณ หงส์ดารมภ์ และ จันทิมา เอี่ยมมานนท์, 2549, น. 6-7)

ส่วนวาทกรรมในมิติทางสังคมเป็นกระบวนการต่างๆ ในการสร้างความหมายให้แก่สิ่งต่างๆ ในสังคมผ่านกิจกรรมทางภาษาของมนุษย์ ในฐานะที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสังคม วาทกรรมต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นย่อมได้รับอิทธิพลจากกระบวนการต่างๆ ทางสังคม และในขณะเดียวกันวาทกรรมก็มีอิทธิพลต่อสังคมเช่นเดียวกัน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2542) ได้กล่าวถึงความหมายของวาทกรรมว่าหมายถึง “ระบบ และกระบวนการในการสร้าง/ผลิต (constitute) เอกลักษณ์ (identity) และความหมาย (significance) ให้กับสรรพสิ่งต่างๆ ในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ ไม่ว่าจะ เป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเอง” และ “วาทกรรมจึงเป็นมากกว่าเรื่องของภาษาหรือคำพูด แต่มีภาคปฏิบัติจริงของวาทกรรม (discursive practices) ซึ่งรวมถึงจารีตปฏิบัติ ความคิด ความเชื่อ คุณค่า และสถาบันต่างๆ ในสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นๆ” (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2542, น. 3-5)

ดังนั้นวาทกรรมจึงเป็นกระบวนการหรือกิจกรรมทางภาษาในการสร้างความหมายให้แก่สิ่งต่างๆ และมีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการทางสังคม สิ่งที่คนในสังคมเข้าใจว่าเป็นความรู้หรือความจริงนั้นแท้จริงเป็นเพียงวาทกรรมชุดหนึ่งที่ถูกสร้างขึ้นในระบบสังคมนั้น เมื่อวาทกรรมเกิดขึ้นภายใต้อิทธิพลของสังคม ในขณะเดียวกันก็มีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อหรือวิถีปฏิบัติของคนในสังคม วาทกรรมจึงมีความสัมพันธ์กับคำว่าอำนาจและอุดมการณ์ด้วย เนื่องจากวาทกรรมบางชุดอาจครอบงำทางความคิดและปลุกฝังอุดมการณ์บางอย่างให้แก่คนในสังคมนั้น อาจโดยรู้ตัวหรือมิรู้ตัว และนำมายึดถือปฏิบัติต่อไป เช่น วาทกรรมเกี่ยวกับความงามของผู้หญิงยุคใหม่ วาทกรรมเกี่ยวกับความทันสมัยในยุคโลกาภิวัตน์ เป็นต้น

แนวคิดเรื่องวาทกรรมมีความสัมพันธ์กับการศึกษานิทานเกี่ยวกับชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในแง่ที่ผู้วิจัยมองว่านิทานเกี่ยวกับชาติพันธุ์เป็นตัวแทนที่นำเสนอวาทกรรมของชาติพันธุ์ต่าง ๆ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นพื้นที่ของการปะทะกันของวาทกรรมหลายชุดอันหลากหลาย ทั้งวาทกรรมของชาติพันธุ์หลักและวาทกรรมของชาติพันธุ์ย่อย

2. ทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยม (functionalism)

ทฤษฎีบทบาทหน้าที่คือทฤษฎีที่มองความสัมพันธ์ระหว่างตัวข้อมูลคติชน (text) กับบริบททางสังคม (context) ศีราพร ณ ถลาง (2552) ได้กล่าวถึงนักวิชาการสำคัญ 2 คนที่มีบทบาทในการนำเสนอทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยม คือ มาลินอฟสกี (Bronislaw Malinowski) และวิลเลียม บาสคอม (William Bascom) มาลินอฟสกีเป็นผู้ที่ชี้ให้เห็นความสำคัญของการศึกษาข้อมูลคติชนในบริบททางสังคม เนื่องจากตัวบทหรือข้อมูลต่าง ๆ เป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับบริบทและมีชีวิตอยู่ในบริบททางสังคม ส่วนวิลเลียม บาสคอมได้สานต่อความคิดเรื่องการศึกษาบริบททางสังคมและมองว่าคติชนแต่ละประเภทมีบทบาทต่าง ๆ กัน คติชนบางประเภทอาจมีบทบาทหลายประการได้ เขาได้เสนอบทความเรื่อง “Four Functions of Folklore” ซึ่งจำแนกบทบาทหน้าที่ของคติชนที่มีต่อสังคมเอาไว้ 4 ประการคือ หน้าที่ในการอธิบายที่มาและเหตุผลในการทำพิธีกรรม หน้าที่ในการให้การศึกษาในสังคมที่ใช้ประเพณีบอกเล่า หน้าที่ในการรักษามาตรฐานทางพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนของสังคม และหน้าที่ในการให้ความเพลิดเพลินและเป็นทางออกของความคับข้องใจของบุคคล (ศีราพร ณ ถลาง, 2552, น. 360-363)

ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดเรื่องบทบาทหน้าที่ของข้อมูลคติชนมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการมองบทบาทหน้าที่ของตำนานและนิทานที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์ในบทความนี้

ผลการวิจัย

1. ตำนานกับชาติพันธุ์: วาทกรรมแห่งความเท่าเทียมในความไม่เท่าเทียม

ตำนานประเภทที่มีกรกล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ และอธิบายเกี่ยวกับลักษณะความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านั้น รวมถึงสาเหตุของความแตกต่าง ได้แก่ ตำนานน้ำท่วมโลกและกำเนิดมนุษย์ ตำนานตัวอักษร และตำนานพระธาตุ ตำนานทั้ง 3 ประเภทนี้กล่าวถึงชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในลักษณะที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ตำนานน้ำท่วมโลกและกำเนิดมนุษย์ มักกล่าวถึงชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาและเป็นมนุษย์ยุคใหม่หลังน้ำท่วมโลกครั้งใหญ่ ชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นใหม่มีกำเนิดร่วมกัน จึงเป็นพี่น้องกัน แต่ได้แยกกันไปและกลายเป็นบรรพบุรุษของมนุษย์ ตำนานตัวอักษรเป็นตำนานที่อธิบายเกี่ยวกับกำเนิดตัวอักษรซึ่งเป็นเครื่องสะท้อนวัฒนธรรมทางภาษาในระดับสูง แต่ที่น่าสนใจคือตำนานตัวอักษรมักปรากฏในกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่มีตัวอักษรซึ่งใช้ตำนานตัวอักษรเป็นกลไกในการอธิบายว่าเพราะเหตุใดชาติพันธุ์ของตนจึงไม่มีตัวอักษร ส่วนตำนานพระธาตุมักกล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองซึ่งมีบทบาทในการยอมรับและธำรงรักษาพระพุทธศาสนา ตำนานทั้ง 3 ประเภทจึงแสดงให้เห็นวาทกรรมแห่งความเท่าเทียมของชาติพันธุ์ต่าง ๆ ซึ่งมีสถานภาพที่เท่าเทียมกันในฐานะที่มีกำเนิดร่วมกัน เคยมีตัวอักษรเหมือนกัน รวมถึงมีบทบาทในด้านพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกันผ่านตำนานและนิทาน แม้ว่าในความเป็นจริงแล้วจะไม่เท่าเทียมกันก็ตาม

1.1 ตำนานน้ำท่วมโลก และกำเนิดมนุษย์: ความแตกต่างที่มาจากแหล่งกำเนิดเดียวกัน

ตำนานน้ำท่วมโลกและกำเนิดมนุษย์ที่นำมาวิเคราะห์คือ ตำนาน พุเฮย-เซี้ยหม่วย และตำนาน น้ำเต่าปุง ตำนาน พุเฮย-เซี้ยหม่วย เป็นตำนานน้ำท่วมโลกและกำเนิดมนุษย์ที่แพร่หลายในกลุ่มเข้าทั้งในประเทศไทยและประเทศจีน รวมถึงม้งและลัวะบางกลุ่ม ส่วนตำนาน น้ำเต่าปุง เป็นตำนานที่ปรากฏในหลายกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ลาว ไทดำ ไทขาว ตำนานทั้งสองเรื่องนี้มีความคล้ายคลึงกันในแง่ที่เป็นตำนานจากฝั่งของชาติพันธุ์กลุ่มย่อยที่กล่าวถึงกำเนิดร่วมกันของชาติพันธุ์

กลุ่มย่อยกับชาติพันธุ์อื่นที่มีการปะทะสังสรรค์กันหรืออยู่ในความรับรู้ของกลุ่มนั้น ๆ เนื้อหาที่มีความเชื่อมโยงของตำนานทั้งสองเรื่องคือส่วนที่กล่าวถึงชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นหลังยุคน้ำท่วมว่ามีหลากหลายชาติพันธุ์ และแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จะมีลักษณะที่แตกต่างกัน เช่น การตั้งถิ่นฐาน ลักษณะทางกายภาพ วิถีชีวิต หรือมีสถานภาพที่ไม่เท่าเทียมกัน แต่แม้ว่าชาติพันธุ์ต่าง ๆ จะมีความแตกต่างหรือมีสถานภาพที่ไม่เท่าเทียมกันเพียงใดก็ตามก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าความแตกต่างเหล่านั้นมีสิ่งหนึ่งที่มีอยู่ร่วมกันมาก่อนนั่นคือการกำเนิดจากแหล่งเดียวกัน

1.1.1 แบบเรื่องฟูเฮย-เซี่ยหม่วย: ชาติพันธุ์ย่อยเป็นผู้สืบสายเลือดจากบรรพบุรุษ

แบบเรื่อง *ฟูเฮย-เซี่ยหม่วย* คือนิทานที่มีโครงเรื่องเกี่ยวกับเหตุการณ์น้ำท่วมโลกและกำเนิดมนุษยยุคใหม่จากพี่น้องคู่หนึ่ง หลังจากน้ำท่วมโลกจะมีพี่น้องชายหญิงเพียงคู่เดียวที่รอดชีวิต เมื่อพี่น้องคู่นี้แต่งงานกันก็จะให้กำเนิดลูกเป็นน้ำเต้า ฟักหรือก่อนเนื้อ เมื่อแบ่งเป็นชิ้น ๆ แล้วเอาไปหว่านก็จะกลายเป็นมนุษย์ชาติพันธุ์ต่าง ๆ กัน

แบบเรื่อง *ฟูเฮย-เซี่ยหม่วย* พบในกลุ่มชาติพันธุ์เมียนหรือเย้า ทั้งเข้าในประเทศไทยและเข้าในมณฑลกวางสีในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีน ดังที่สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร์ (2542) ได้ศึกษานิทานเข้าในประเทศไทยและนิทานเข้าในมณฑลกวางสีของจีน และพบว่านิทานประเภท myth หรือตำนานกำเนิดมนุษย์และการสร้างโลกของกลุ่มเข้าจีนมีเรื่อง *ฟูเฮย-เซี่ยหม่วย* 5 ส่วนวนและเข้าไทยมีเรื่อง *ฟูเฮย-เซี่ยหม่วย* 2 ส่วนวน โดยได้วิเคราะห์และเปรียบเทียบอนุภาคหลัก 4 อนุภาคในตำนาน *ฟูเฮย-เซี่ยหม่วย* ร่วมกับบริบททางสังคมวัฒนธรรม (สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร์, 2542, น. 79-80)

นิทาน *ฟูเฮย-เซี่ยหม่วย* ถือว่าเป็นนิทานประเภทตำนานที่กล่าวถึงการสร้างโลก กำเนิดมนุษย์ และมนุษย์คู่แรกของโลก สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร์วิเคราะห์ว่าตำนาน *ฟูเฮย-เซี่ยหม่วย* ของเข้าแสดงให้เห็นว่า แม้เผ่าพันธุ์ต่าง ๆ จะกำเนิดมาจากน้ำเต้าผลเดียวกัน แต่แตกต่างกันที่เข้ากำเนิดมาจากเมล็ด ส่วนคนพื้นราบ

กำเนิดจากเนื้อ ตำนานเรื่องนี้ยังแสดงให้เห็นว่าเผ่าพันธุ์เข้าซึ่งถือกำเนิดมาจากเมล็ดน้ำเต้าอันเป็นเชื้อสายโดยตรงของบรรพบุรุษฟูเฮย-เซี่ยหมู่ยั้นนั้นมีชีวิตที่ทุกข์ยากในภูเขาที่ห่างไกล มีประชากรน้อย รวมทั้งมีสถานภาพที่ต่ำต้อย และกล่าวว่าตำนานดังกล่าวเป็นเรื่องที่ปลอบใจในความเป็น “เชื้อสายที่แท้” และชะตากรรมที่เกิดจากความผิดพลาดของบรรพบุรุษ (สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร, 2542, น. 87-89) ดังตัวอย่างนิทานเย้าบางเรื่องที่สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชรรวบรวมมา (เรื่องเดียวกัน, น. 94-96) ดังนี้

ชื่อตำนาน	ต้นกำเนิด	ชาติพันธุ์	ความแตกต่าง	สาเหตุความแตกต่าง
ลำดับที่ 4 ฟูเฮย-ฮัยหมุย	การแต่งงานของพี่น้องหลังน้ำท่วมโลก-น้ำเต้า	หว่านเมล็ดบนภูเขาเป็นเย้า 12 ตระกูล หว่านเนื้อบนพื้นราบเป็นฮัน 100 ตระกูลเศษกลายเป็นฮ่าเหยก	จำนวนประชากร ของ 3 ชาติพันธุ์ และที่อยู่อาศัย	ที่ขยายหัวานผิด ไม่ตรงกับที่น้องสั่ง
ลำดับที่ 7 ค่วนกุ๋	การแต่งงานของพี่น้องหลังน้ำท่วมโลก-ก้อนเนื้อ	หว่านชิ้นเนื้อบนภูเขากลายเป็นเย้าและชาวเขา เนื้อบนพื้นราบเป็นฮันและคนพื้นราบ	คนเย้าเลือกหนีเปลือกจากพระเจ้า เย้าจึงอยู่บนภูเขา เขาเลือกทำจอบเสียมทำนาทำไร่ ฮันและจ้วงเลือกหนีทองและหนีเงิน	เทพเจ้าว่าเป็นเพราะความโง่งของเย้าที่เลือกหนีเปลือก จึงต้องเป็นชาวไร่ชาวนาอยู่บนภูเขา

นิทานเข้า 2 ส่วนนวนนี้มีได้กล่าวถึงความแตกต่างของชาติพันธุ์ในด้านจำนวนประชากรและถิ่นที่อยู่เท่านั้น แต่ยังคงกล่าวถึงความแตกต่างที่เกิดจากความผิดพลาดและความโง่เขลาของบรรพบุรุษที่ส่งผลกระทบต่อลูกหลานเข้าต้องลำบาก โดยเฉพาะเรื่อง *ผ่านภู* เมื่อพระเจ้าสงสารเข้าจึงให้เลือกหีบก่อน แต่เข้ากลับเลือกหีบเหล็ก ทำให้ฮั่นและจ้วงได้หีบทองและหีบเงิน เข้าจึงถูกตำหนิว่าโง่และต้องทำไร่ทำนาอย่างลำบาก ซึ่งมีนัยถึงสถานภาพที่แตกต่างกันของเข้า ฮั่น และจ้วงนั้น เป็นสิ่งที่กำหนดมาแล้วตั้งแต่กำเนิด และเกิดมาจากความโง่เขลาของเผ่าพันธุ์เข้าที่เลือกได้ของไม่ดีแม้ว่าจะมีโอกาสก่อนก็ตาม จึงเป็นเหตุผลที่ทำไมเข้าต้องมีชีวิตลำบากอยู่บนที่สูงในชีวิตจริง

นอกจากนิทานที่สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชรรวบรวมแล้ว ผู้วิจัยพบว่ามีนิทานของกลุ่มเข้าในพื้นที่อื่น ๆ ที่จัดอยู่ในแบบเรื่อง *ฟูเฮย-เซี่ยหมุย* ด้วย ดังนิทานเรื่อง *น้ำท่วมโลก* ของชาวเข้าจังหวัดพะเยาที่มีเนื้อเรื่องดังนี้

สองพันเจ็ดร้อยปีก่อนมีชายคนหนึ่งชื่อจันกะลือกซึ่งเป็นคนเกเร ผีฟ้าคิดจะลงโทษเขา จันกะลือกจึงหลอกให้ผีฟ้าใช้สายฟ้าผ่าน้ำเต้าที่เสดินป็นและทาเลือดสุนัขไว้ ทำให้เกิดแรงระเบิดจนไฟไหม้ตัวและปีกของผีฟ้า แล้วจันกะลือกก็จับผีฟ้ามัดไว้และส่งลูกชายที่ชื่อฟูเฮย และลูกสาวที่ชื่อเซี่ยหมุยว่าอย่าให้หน้าแก่ผีฟ้า ฟูเฮยกับเซี่ยหมุยให้น้ำต้มผักแก่ผีฟ้า ทำให้ผีฟ้าบินได้ ผีฟ้าจึงให้พัน 1 ซึ่งเด็กทั้งสองและบอกว่าให้ทำตามที่นกร้องบอก ต่อมากร้องให้ปลูกน้ำเต้า เด็กทั้งสองก็ทำตามจนน้ำเต้าออกผลขนาดใหญ่ นกร้องบอกให้ปลิดผลน้ำเต้าและควักเนื้อข้างใน เมื่อผีฟ้าบันดาลให้น้ำท่วมโลก เด็กทั้งสองจึงรีบเข้าไปอยู่ในผลน้ำเต้าและปิดฝา ส่วนจันกะลือกก็ใช้ธนูของตนเป็นเรือ น้ำท่วมเจ็ดวันเจ็ดคืนจนมนุษย์และสัตว์บนโลกเสียชีวิตหมด เมื่อน้ำลดและแห้งลง เด็กทั้งสองจึงออกมาจากผลน้ำเต้า ส่วนจันกะลือกนั้นร่วมไปเกี่ยววนยอดต้นยางสูงทำให้เขาถูกแดดเผาจนเสียชีวิต

ฟูเฮยกับเซี่ยหมุยเดินทางไปรอบโลกก็ไม่พบผู้ใดนอกจากเต่าเพียงตัวเดียว ทั้งสองคิดจะเป็นสามีภรรยากันแต่ก็กลัวบาป เขาจึงอัญเชิญเทวดามาเป็นสักขีพยานแล้วปลูกต้นไม้คนละฝั่งแม่น้ำ เมื่อต้นไม้โตขึ้นยอดก็เลื้อยมาพันกัน ทั้งสองอัญเชิญเทวดามาอีกครั้งหนึ่งแล้วจตุรพิธฐานว่าหากจะได้เป็นสามีภรรยากันขอให้วันลอยมาเกี่ยวพันกัน ควันธูปของทั้งคู่ก็ม้วนเข้าเกี่ยวกัน ทั้งคู่จึงแต่งงานกัน ต่อมาเซี่ยหมุย

คลอดลูกเป็นลูกฟัก ทั้งสองตัดลูกฟักเป็นส่วน ๆ และแยกเมล็ดกับเนื้อออกจากกัน เขี่ยเหมยบอกลูกให้หน้าเนื้อไปหว่านในพื้นราบ ส่วนเมล็ดให้หว่านขึ้นไปบนภูเขา แต่ระหว่างทางฟุเฮยสะดุดก้อนหิน จึงล้มสิ่งที่เขี่ยเหมยบอกลไว้ ฟุเฮยเอาเนื้อไปหว่านบนภูเขา แล้วเอาเมล็ดไปหว่านบนพื้นราบ เนื้อฟักนั้นก็กลายเป็นเผ่าพันธุ์ของชาวย่า ส่วนเมล็ดกลายเป็นมนุษย์พื้นราบ ด้วยเหตุนี้ชาวย่าจึงมีจำนวนน้อยกว่าคนพื้นราบ เมื่อเขี่ยเหมยหว่านเรื่องจึงกล่าวอวยพรชาวย่าว่าขอให้อยู่ดีมีความสุข ไม่ระรานกัน ส่วนเมล็ดที่กลายเป็นคนพื้นราบนั้นขอให้เป่าพันธุ์อื่นที่ไม่มีความสุข ระรานกันตลอด ต่อมาฟุเฮยพบว่ามนุษย์ที่เกิดมานั้นเดินไม่ได้ เขี่ยเหมยจึงให้เอาก้อนข้าวเหนียวไปแปะที่หัวเขามนุษย์เหล่านั้น ทำให้มนุษย์มีก้อนสะบ้าที่หัวเข่าและเดินได้จนถึงทุกวันนี้

(สรุปความจาก *น้ำท่วมโลก* เล่าโดย นายจ้อยใจ แซ่เต๋น ใน *วรรณกรรมไทย* เข้าจาก *ตำบลดวงจันทร์ อำเภอบาง จังหวัดพะเยา* ของ สุภาพร วิศวาทวงศ์)

ตำนานเรื่อง *น้ำท่วมโลก* ของชาวย่าเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ยุคใหม่หลังน้ำท่วมโลกนี้มีสองกลุ่ม คือ กลุ่มย่าซึ่งอยู่ตามภูเขาใกล้กับกลุ่มคนพื้นราบ และย่ามีจำนวนน้อยกว่า แม้ว่ามนุษย์สองกลุ่มจะมีความแตกต่างกันแต่ก็กำเนิดมาจากรบพรบุรุษเดียวกัน ตำนานนี้ยังอธิบายว่าการที่ย่ามีจำนวนน้อยและต้องลำบากอยู่บนภูเขานั้นเกิดจากความผิดพลาดของบรรพบุรุษ ซึ่งตั้งใจจะให้ชาวย่าที่เป็นลูกหลานของตนมีจำนวนมากและอาศัยอยู่ในพื้นที่ราบอย่างสุขสบาย แต่เพราะความผิดพลาดจึงทำให้ต้องมีจำนวนน้อยกว่าและอยู่บนภูเขาที่ลำบากกว่า แต่แม้กระนั้นชาวย่าก็ยังได้รับคำอวยพรจากบรรพบุรุษว่าจะเป็นชนเผ่าที่สงบสุขแตกต่างจากชาวพื้นราบที่จะระรานกัน ไม่สงบสุข ซึ่งแสดงให้เห็นสถานภาพพิเศษของชาวย่าในนิทาน ในฐานะเผ่าที่ได้รับพรจากบรรพบุรุษผู้ให้กำเนิดเพื่อชดเชยกับความผิดพลาดที่มีผลทำให้ชาวย่าต้องมีวิถีชีวิตที่ลำบาก ในขณะที่ชาติพันธุ์อื่นที่มีประชากรมากกว่าและอยู่บนพื้นราบซึ่งสะดวกกว่านั้นมิใช่เผ่าพันธุ์ที่ได้รับความใส่ใจในฐานะสายเลือดของบรรพบุรุษผู้ให้กำเนิดเท่ากับชาวย่า

นอกจากนิทานของเผ่าย่าแล้วยังมีนิทานของชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่จัดว่าอยู่ในแบบเรื่อง *ฟุเฮย-เขี่ยเหมย* ด้วย ดังนี้ทานเรื่อง *น้ำท่วมโลก* ของเผ่าม้งซึ่งมีเนื้อเรื่องดังนี้

พี่น้องกำพำคำหนึ่งมีอาชีพทำไร่ วันหนึ่งพบว่าแผ่นดินที่ถางแล้วกลับพลิกคืน จึงไปตามพระเจ้าผู้สร้างโลก พระเจ้าบอกให้แอบดู ตกกลางคืนจึงพบว่าแม่กบมาพลิกแผ่นดิน จึงพากันไล่ตี แม่กบบอกว่าพระเจ้าให้น้ำจะท่วมโลก ให้เตรียมเรือและอาหาร เมื่อน้ำท่วม สองพี่น้องเข้าไปอยู่ในแพ เมื่อน้ำแห้งก็พบว่าในโลกไม่มีใครเหลืออยู่เลย ในที่สุดทั้งสองจึงตกลงอยู่กินกัน เพื่อสืบเผ่าพันธุ์มนุษย์ ต่อมาภรรยาให้กำเนิดลูกเหมือนแดงโดยไม่มีหัว ปาก ตา แขน และขา จึงไปปรึกษาพระเจ้า พระเจ้าให้เอามีดแบ่งเป็นคู่ๆ แล้วเอาวางไว้บนใบตอง พอรุ่งเช้าก็พบมนุษย์มากมาย ส่วนแบ่งแต่ละคู่ได้กลายเป็นมนุษย์ชายหญิง ชายหญิงเหล่านั้นเรียกทั้งสองว่าพ่อแม่ มีหลายชาติหลายภาษา เป็นคนไทย คนมั่ว คนฝรั่ง คนแขก ต้นกำเนิดมนุษย์ก็เกิดจาก 2 คนนี้

(สรุปความจาก “น้ำท่วมโลก” ใน *วิเคราะห์นิทานพื้นบ้านชาวเขาเผ่าม้ง* ของ รัตนาภรณ์ อัครธรรมรัตน์)

นิทานเรื่องนี้ตอนท้ายกล่าวถึงการที่มนุษย์ต่างชาติต่างภาษามีกำเนิดมาจากพ่อแม่เดียวกัน ได้แก่ คนไทย คนมั่ว คนฝรั่ง คนแขก ซึ่งจะเห็นว่าเป็นสิ่งที่ยืนยันว่าแม้วมีกำเนิดเดียวกันและมีสถานภาพในตอนกำเนิดที่เท่าเทียมกับไทย ฝรั่ง แขก ไม่ว่าในชีวิตจริงจะมีสถานภาพเท่ากันหรือไม่ก็ตาม เช่นเดียวกันกับนิทานของลัวะเรื่อง *วัวผู้สร้างโลก* (สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, 2550, น. 60-61) ซึ่งมีเนื้อเรื่องว่าเมื่อมนุษย์ชายหญิงคู่หนึ่งเห็นวัวผสมพันธุ์กันแล้วมีลูก จึงทำตามวัวก็มีลูกเป็นน้ำเต้า เมื่อผ่านน้ำเต้าออกก็พบคนร้อยเอ็ดคน พูดภาษาต่างกัน มีลัวะ ไทย จีน ฝรั่ง คนร้อยเอ็ดคนนี่คือชาติต่าง ๆ ร้อยเอ็ดภาษา ซึ่งต่อมาได้สร้างบ้านเรือนและกลายเป็นประเทศต่าง ๆ นิทานเรื่องนี้ก็ไม่ต่างจากนิทานของม้งในด้านที่อธิบายว่าคนลัวะซึ่งเป็นชาติพันธุ์ย่อยมีกำเนิดที่เท่าเทียมกับชาติพันธุ์หลักหรือชาติพันธุ์ที่มีอำนาจในสังคมจริงอย่างไทย จีนและฝรั่ง ดังนั้นแม้ว่าสถานภาพของลัวะในชีวิตจริงอาจไม่เท่าเทียมกลุ่มชาติพันธุ์อื่น แต่ในนิทานที่กล่าวถึงกำเนิดร่วมกันนี้ได้แสดงถึงสถานภาพของลัวะที่ไม่ได้แตกต่างจากชาติพันธุ์อื่น

จะเห็นว่าแบบเรื่อง *ฟูเฮย-เซี่ยหมุย* เป็นแบบเรื่องที่แพร่หลายในกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มทั้งเย้า ม้ง และลัวะ กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีนิทานในแบบเรื่อง *ฟูเฮย-เซี่ยหมุย* มักจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ย่อยซึ่งในนิทานนั้นเป็นผู้ที่สืบต่อเผ่าพันธุ์มาจากมนุษย์ชายหญิงคู่แรกหลังจากยุคน้ำท่วม แบบเรื่อง *ฟูเฮย-เซี่ยหมุย* จึงตอกย้ำความสำคัญของชาติพันธุ์ย่อยในฐานะสายเลือดที่แท้ของบรรพบุรุษคู่แรกของโลกยุคหลังน้ำท่วม และยืนยันสถานภาพที่เท่าเทียมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ที่แม้ในชีวิตจริงจะมีอำนาจทางสังคม หรือการเมืองแตกต่างกัน แต่ในตำนานนั้นมีสถานภาพเท่าเทียมกันผ่านการกำเนิดร่วมกัน

1.1.2 แบบเรื่องน้ำเต่าบุ่ง: แม้จะไม่เท่าเทียมกันแต่ทุกกลุ่มเป็นพี่น้องกัน

แบบเรื่อง *น้ำเต่าบุ่ง* คือนิทานที่มีโครงเรื่องเกี่ยวกับการเกิดน้ำเต่าผลใหญ่ที่อาจมาจากฟ้า แถนหรือทเวดา และมีมนุษย์ชาติพันธุ์ต่าง ๆ มาเกิดในผลน้ำเต่า ในที่สุดจึงมีการใช้เหล็กเผาไฟจี้ ใช้เหล็กเจาะหรือผ่านน้ำเต่าเพื่อให้มนุษย์เหล่านั้นออกมาได้ และมนุษย์ที่ออกมาจากผลน้ำเต่านั้นมีลักษณะที่แตกต่างกันในทางชาติพันธุ์ ลักษณะทางกายภาพหรือวิถีชีวิต ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ชื่อตำนาน/ ชาติพันธุ์	ต้นกำเนิด	ชาติพันธุ์ที่ออกจาก น้ำเต้า	ความแตกต่าง	สาเหตุความแตกต่าง
พงศาวดาร ล้านช้าง ของลาว	น้ำเต้าแตกออกจากมูกควาย	คนที่ออกจากภูเหล็กเผาไฟ คือ ไทลุม ไทลี คนที่ออก ทางภูเขาด้วยสัตว์คือไทเลิง ไทลอ ไทควาง	พวงภูเหล็กเผาไฟมีผิวดำ เป็นขี้ ผังศพ พวกที่ออก รูสัตว์ ผิวขาวเผาศพ	ผิวดำเพราะออกทางภูที่เผา ไฟเผา
น้ำเต้าบุง จาก พื้นชุมชน ของลาว	น้ำเต้าแตกออกจากมูกควาย	คนที่ออกจากภูสี – ข่า คนที่ออกภูสี – ไท	ข่าผิวคล้ำ อยู่ที่สูง ไทผิว งามมีปัญญา อยู่พื้นราบ	ออกมจากภูสี หรือออกมา จากภูสี
น้ำเต้าบุง ของลาว	เกิดน้ำเต้าผลใหญ่ แถน เจาะน้ำเต้า	รูที่เอาลิ้งเจาะ คนออกมา มีผิวดำเป็นลาวเทิง เมื่อ เอาเหล็กจี้คนผิวขาวออก มาเป็นลาวลุ่ม คือ ลาว ไทดำ ไทขาว ลือ	ผิวคล้ำกับผิวขาว	
น้ำเต้าบุง ของผู้ไท	เทพดามาประชุมในผล น้ำเต้า	ข่าและ ผู้ไท ลาว ย้อ ยวน	- ข่าและผิวดำ อาศัยตาม ภูเขา - ข่าตีต่างๆ มีผิวผ่องใส มีปัญญา	- ข่าจะไม่เอาบน้ำในหนอง ตักดื่ม นิสัยเกียจคร้าน ไม่ชอบทำการใหญ่ - ข่าตีพันธุ์อื่นเอาบน้ำใน หนองตักดื่ม

ชื่อตำนาน/ ชาติพันธุ์	ต้นกำเนิด	ชาติพันธุ์ที่ ออกมาจาก หน้าตา	ความแตกต่าง	สาเหตุความแตกต่าง
พงศาวดาร เมืองแกลง ของไทยดำ	เวทดาชยหญิงอยู่ในน้ำเต้า	แต่กเป็น ข่า ไทดำ ลาว พุงขาว ฮ่อ แกว	ชาวร่างกายหมองคล้ำ ไป อยู่ภูเขา ผู้ไทยและลาว ผิวเป็นนวลใญ่	ข่าไม่อาบน้ำ เกียดคร้าน ผู้ไทยและลาวอาบน้ำ
ย่าบมย่าวบาย- หมากเต่าปุง ของไทยขาว	ย่าบมย่าวบายเป็นคน ต้นไม้ ตัดไว้ใส่ในหมากเต่า แกนสี หมากเต่า	คนรุ่นแรกออกมาเป็นข่า ขมุ ต่อมาเป็นญวน ลาว ไทลื้อ	-	-

ตำนาน *น้ำเต้าปุง* ที่ยกมาเป็นตัวอย่างข้างต้นแต่ละตำนานแสดงให้เห็นความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ออกมาจากน้ำเต้า และมีชื่อชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่แตกต่างกันบ้างในแต่ละเรื่อง ส่วนมากมักแบ่งกลุ่มคนที่ออกมาจากน้ำเต้าเป็นสองกลุ่มหลักคือ กลุ่มคนผิวดำและคนผิวดำขาว แต่กลุ่มคนที่ออกมาจากน้ำเต้าก่อนมักเป็นคนผิวดำหรือขาว และอธิบายว่าขาวผิวดำเพราะผิวเปื้อนเขม่าหรือเพราะร้อนไหม้จากการเผาเจ็น้ำเต้า ซึ่งเป็นผลมาจากการที่ขาเป็นผู้ออกมาก่อน หรือเป็นเพราะไม่อาบน้ำในหนองน้ำศักดิ์สิทธิ์เหมือนกลุ่มอื่น ๆ นอกจากนี้ตำนานข้างต้นยังอธิบายความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ในแง่ต่าง ๆ กล่าวคือกลุ่มที่ออกมามีสถานภาพที่แตกต่าง เช่น *พงศาวดารล้านช้าง* อธิบายว่าพวกที่ออกมาก่อนเป็นข้าของกลุ่มอื่น และมีความแตกต่างทางด้านประเพณีฝังศพ นอกจากนี้ยังมีคำอธิบายเกี่ยวกับลักษณะนิสัย เช่น *พงศาวดารของไทยดำ* และ *น้ำเต้าปุง* ของผู้ไทที่อธิบายว่าพวกขาเป็นกลุ่มที่เกียจคร้าน

วัชรภรณ์ ดิษฐปาน (2544, น. 71-74) ศึกษาตำนานน้ำเต้าของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ และสรุปว่าตำนานน้ำเต้ามีบทบาทหน้าที่ 3 ประการด้วยกัน กล่าวคือตำนานน้ำเต้าอธิบายกำเนิดและความแตกต่างของมนุษย์ ตำนานแบ่งแยกและประสานความสัมพันธ์ของคนในสังคม และตำนานบอกความสำคัญของกลุ่มคนบทบาทหน้าที่ของตำนานน้ำเต้าต่อกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อธิบายถึงความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อยู่ร่วมกันทั้งในด้าน กำเนิด ระบุลักษณะ วิถีชีวิตและสถานภาพ แม้จะแบ่งแยกความแตกต่างของแต่ละกลุ่ม แต่ก็ประสานความแตกต่างนั้นด้วยการกำเนิดจากน้ำเต้าผลเดียวกัน ทั้งยังอธิบายความสำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มซึ่งแม้ว่าจะมีสถานภาพที่ด้อยกว่ากลุ่มอื่น แต่กลับมีความสำคัญในตำนานในฐานะผู้เสียสละ หรือผู้เป็นพี่ของคนกลุ่มอื่น

จะเห็นว่าตำนาน *น้ำเต้าปุง* ของลาว ผู้ไท ไทยดำ ไทยขาวที่ยกมาล้วนระบุว่าขาเป็นกลุ่มที่มีสถานภาพด้อยกว่าชาติพันธุ์อื่น แต่แม้กระนั้นก็ยังปรากฏตรงกันว่าขาผู้มีสถานภาพด้อยกว่านี้คือผู้ที่ออกมาจากน้ำเต้าก่อนชาติพันธุ์อื่น หรืออยู่ในฐานะพี่คนโต การให้ความสำคัญกับการออกจากน้ำเต้าเป็นลำดับแรกของขาอาจ

ตีความได้ว่าข้าเป็นกลุ่มคนที่เก่าแก่ดั้งเดิมที่สุดในบรรดาชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ออกมาจากน้ำเต้า ซึ่งสอดคล้องกับที่ปราณี วงษ์เทศ (2542) ได้กล่าวถึงชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏในตำนานทางภาคเหนือว่าประชากรพื้นฐานที่น่าจะเป็นบรรพบุรุษของคนเหนือจะเป็นชนเผ่าลัวะหรือข้าที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร ผสมกับกลุ่มเม็งลาว แกว ไทยใหญ่ ไทยน้อย และพม่า และต่อมากลายเป็นชาวยวนหรือโยนก (ปราณี วงษ์เทศ, 2542, น. 80) และขมุหรือข้าเป็นกลุ่มชนชาติเก่าแก่กลุ่มหนึ่งของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และอาจเป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในดินแดนแถบนี้ก่อนคนกลุ่มอื่น ๆ เช่น กลุ่มไทย-ลาว (เรื่องเดียวกัน, น. 138) ดังนั้นแม้ว่าข้าจะเป็นผู้ที่มิรูปลักษณ์ไม่ดงามขาวใสเหมือนกลุ่มอื่น มีสถานภาพเป็นข้า มีนิสัยเกียจคร้านหรือทำการใหญ่ไม่ได้ แต่ข้าก็เป็นผู้ที่เกิดก่อน เป็นพี่ของกลุ่มอื่น ๆ หรือกล่าวได้ว่าเป็นกลุ่มที่มีอายุมากกว่า เก่าแก่กว่า ลำดับการเกิดที่เป็นกลุ่มแรกของข้าในตำนานน้ำเต้าจึงแสดงความสำคัญของกลุ่มข้าซึ่งมีสถานภาพไม่เท่าเทียมกลุ่มอื่น ให้กลายเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญในฐานะเป็นชนเผ่าที่เก่าแก่ดั้งเดิมกว่ากลุ่มอื่นที่มีกำเนิดทีหลัง หรือเป็นกลุ่มที่มาทีหลัง และในขณะเดียวกันตำนานเรื่องนี้ก็ผสมผสานความแตกต่างของกลุ่มต่าง ๆ ที่ไม่เท่าเทียมกันผ่านวาทกรรมความเป็นพี่น้องที่กำเนิดมาจากน้ำเต้าผลเดียวกัน

1.2 ตำนานตัวอักษร: วัฒนธรรมที่กลุ่มตนเคยมีไม่ต่างจากกลุ่มอื่น

ตำนานตัวอักษรเป็นตำนานที่อธิบายเกี่ยวกับกำเนิดตัวอักษรหรือที่มาของตัวหนังสือของชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่มักอธิบายว่าพระเจ้าหรือพระพุทธเจ้าเป็นผู้ให้ตัวหนังสือแก่ชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในโลกนี้ แต่ที่น่าสนใจคือตำนานตัวอักษรมักเป็นตำนานของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่มีตัวอักษรของตัวเอง เป็นชาติพันธุ์ที่มีแต่ภาษาพูดได้แก่ ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ดังนั้นตำนานตัวอักษรของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่มีตัวอักษรจึงเป็นตำนานที่อธิบายสาเหตุของการที่ชาติพันธุ์นั้น ๆ สูญเสียตัวอักษรที่ตนเคยมีไป ดังที่ศิริพร ณ ถลาง (2549) ได้ศึกษาตำนานตัวอักษรของชาวเขากลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ อาข่า ฮานี ลาหู่ และกะเหรี่ยง และวิเคราะห์ว่าตำนานตัวอักษรของชาวเขากลุ่มต่าง ๆ เป็นกลไกทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ที่ไม่มีตัวอักษร ดังที่ได้อธิบาย

บทบาทของตำนานตัวอักษรว่า “ตำนานตัวอักษรจึงเกิดขึ้นเพื่อใช้เป็นกลไกทางวัฒนธรรมเพื่อประกาศความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน เพราะมีตัวอักษรใช้เหมือนกัน” (ศิราพร ณ กลาง, 2549, น. 208)

ศิราพร ณ กลางอธิบายว่าตำนานตัวอักษรเป็นวาทกรรมที่ตอบโต้กับอำนาจภายนอกที่ชาวเขาสร้างขึ้นเพื่อใช้ปกป้องศักดิ์ศรีและสถานภาพทางสังคมของตัวเอง เมื่อต้องปฏิสัมพันธ์กับอำนาจภายนอกหรือคนต่างวัฒนธรรมที่มีตัวอักษรใช้ ซึ่งทำให้ชาวเขารู้สึกว่าเป็นชาติที่มีอารยธรรมสูงกว่าตน ตำนานตัวอักษรจึงเป็นวาทกรรมที่บอกว่าไม่ว่าชาวเขาที่ไร้ตัวอักษรหรือคนพื้นราบที่มีตัวอักษรก็มีศักดิ์ศรีเสมอกันในการที่ครั้งหนึ่งเคยมีตัวอักษรเช่นเดียวกัน (ศิราพร ณ กลาง, 2549, น. 207-208)

นอกจากนิทานของชาวเขาที่ศิราพร ณ กลางศึกษาเอาไว้แล้ว ยังมีนิทานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่กล่าวถึงตำนานตัวอักษรของกลุ่มชาติพันธุ์ไทและชาติพันธุ์อื่นคือ นิทาน *ตัวหนังสือ* ของคนไทยลื้อที่จังหวัดเชียงรายซึ่งเล่าถึงกำเนิดตัวหนังสือของคนไทยลื้อและชาติพันธุ์ต่าง ๆ สรุปความได้ดังนี้

คนทั้งหลาย คือ ฮ่อ แซ่ แจ ฟาน เยอ ปอง ต่องซู่ ซ่า อี้ก้อ มูเซอ ขมุ ไปเรียนธรรมจากพระฤๅษี ลื้อเขียนสิ่งที่เรียนกับฤๅษีใส่ใบลานธรรม ฮ่อเขียนใส่กระดาษสมุด ส่วนอี้ก้อเขียนใส่หนังหมา หลังจากนั้นทั้งหมดได้ข้ามน้ำ แต่แพที่นั่งมาลมนกระดาษฮ่อไหลไปตามน้ำ ส่วนอี้ก้อที่เขียนใส่หนังหมาไว้เลยกินเข้าท้องเพื่อให้จำลื้อเขียนหนังสือใส่ใบลานไว้จึงยังมีอยู่ ฮ่อตามหาหนังสือของตนจะไปพบรอยเท้านกย่ำผงน้ำไข้วไปมา ฮ่อก็เอารอยเท้านกมาเป็นตัวหนังสือ หนังสือจึงเหมือนรอยนก

(สรุปความจากนิทานเรื่อง *ตัวหนังสือ* ใน *วรรณกรรมไทยลื้อ* จ. เชียงราย ของ ชำนาญ รอดเหตุภัย)

นิทาน *ตัวหนังสือ* ของไทยลือแสดงให้เห็นวัฒนธรรมหลายลักษณะของคนไทยลือที่นิยมจารึกมกริโริปธาน ส่วนอีก้อไม่มีตัวหนังสือแต่ถ่ายทอดความรู้ผ่านวัฒนธรรมมุขปาฐะดังที่นิทานอธิบายว่าคนอีก้อกินหนังหมาที่บ้านทีกตัวหนังสือลงไปในห้องเพื่อให้อจจ่าได้ แสดงว่าครั้งหนึ่งอีก้อก็เคยมีตัวหนังสือเหมือนกับคนกลุ่มอื่น นอกจากนี้ยังสะท้อนมุมมองต่อลักษณะตัวอักษรของฮ่อหรือคนจีนว่ามีลักษณะเหมือนรอยเท้านกด้วย เมื่อนำนิทาน *ตัวหนังสือ* ของคนไทยลือมาวิเคราะห์ร่วมกับตำนานตัวอักษรของชาวเขาที่ศิริพร ณ ถลางศึกษาไว้ จะเห็นว่าตำนานตัวอักษรของคนกลุ่มต่าง ๆ มีบทบาทในการนำเสนอความเท่าเทียมทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มว่าตนเคยมีวัฒนธรรมตัวหนังสือไม่ต่างจากคนกลุ่มอื่น แต่เพราะอุบัติเหตุบางอย่างจึงทำให้สูญเสยตัวหนังสือไป ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ชื่อตำนาน/ชาติพันธุ์	ชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่มีตัวหนังสือ หรือตัวอักษร	ลักษณะหนังสือ หรือตัวอักษร	สาเหตุของการสูญเสีย หนังสือหรือตัวอักษร
ตัวหนังสือของกะเหรี่ยง - กะเหรี่ยงสวนผึ้ง ราชบุรี	ไทย ฝรั่งเศส แจก กะเหรี่ยง พม่า รับตัวหนังสือจากพระพุทธรเจ้า กับมือ เขาไปสอนลูกหลานต่อ พระพุทธเจ้าเอาไปให้กะเหรี่ยง ที่ไร่ แต่กะเหรี่ยงไม่ใส่ใจ	ตัวหนังสืออยู่บนผนังงวาง	หมากินหนังสือว่างที่เขียนตัว หนังสือจนเหลือเพียงนิดหน่อย
ตัวหนังสือ - ไทยลื้อ จังหวัดเชียงราย	อ็อก มูเตอ หมู ลื้อไปเรียนธรรม กับภักซ์	ลื้อเขียนในใบลาน ย่อเขียนในกระดาษ อ็อกเขียนในสีหนังสือ	อ็อกกินหนังสือ จึงไม่ลืมตัวอักษร กระดาษของอ็อกไหลไปตามน้ำ จึงต้องไปจำตัวอักษรจากรอยย่ำ ของนก
เมื่อพระเจ้าให้หนังสือ แก่คนกลุ่มต่าง ๆ - อาข่า	พระเจ้าจะให้หนังสือแก่อาข่า อาข่าขอเดินทางกลับไปบ้าน ก่อน ระหว่างทางบอกให้คนในไท คนจีน กับคนฝรั่งไปรับหนังสือ	อาข่าเอาหนังสือมาให้พระเจ้า เขียนหนังสือ	อาข่าเข้าใจว่าหนังสือที่เขียน หนังสือมือภิกษุจริงบ้าง กิน เพื่อให้ตัวหนังสือเข้าไปอยู่ใน ร่างกาย
ทำไมชาวฮานี่ไม่มีตัวอักษรใช้ - ฮานี่	ฮานี่ ย่น และมีมีตัวอักษร เหมือนกันเพราะไปเรียนหนังสือ กับพระเจ้า	ตัวอักษรอยู่ในหนังสือเป็นเล่ม	ฮานี่เข้าใจผิดว่าเพื่อนให้กิน หนังสือจะได้ตัวอักษรเข้ามาในตัว

ชื่อตำนาน/ชาติพันธุ์	ชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่มีตัวหนังสือหรือตัวอักษร	ลักษณะหนังสือหรือตัวอักษร	สาเหตุของการสูญเสียหนังสือหรือตัวอักษร
เมื่อพระเจ้าให้หนังสือแก่คนกลุ่มต่าง ๆ - ลาหู่	พระเจ้าให้หนังสือแก่ลาหู่ เผ่าไท อาข่า และฮั่น	ลาหู่ได้ตัวหนังสือที่อยู่บนขนมเผ่าไทได้หนังสือใบลาน อาข่าได้หนังสือที่เป็นหนังสือตัว ฮั่นได้หนังสือดินเผา	สาเหตุของการสูญเสียหนังสือ <ul style="list-style-type: none"> - ลาหู่กินขนมที่มีตัวหนังสือหมด อาข่ายังหนังสือตัวกินหนังสือดินเผาของฮั่นเสีย หายไปเพราะฝน ฮั่นไปขอตัวหนังสือใหม่โดยได้เรียนจากกา และเขียนบนกระดาษ - ลาหู่กินขนมหนังสือจึงจดจำสิ่งต่างๆ ที่พระเจ้าสอนได้

ตำนานข้างต้นแสดงให้เห็นว่าชาติพันธุ์ที่ไม่มีตัวอักษรนั้น ครั้งหนึ่งเคยมีตัวอักษรเหมือนชาติพันธุ์ผู้เจริญชาติอื่น ๆ โดยชาติพันธุ์ทั้งหลายได้รับหนังสือหรือความรู้อย่างเท่าเทียมกันจากบุคคลศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระเจ้า พระพุทธเจ้า ฤๅษี แต่เป็นเพราะความผิดพลาดบางอย่างจึงทำให้ต้องสูญเสียความรู้นั้นไป เช่น สุนัขมากินหนังสือที่เขียนตัวหนังสือไว้ บางตำนานยังให้เหตุผลว่าชาติพันธุ์นั้นกินหนังสือที่เขียนตัวอักษรเพื่อจะได้ให้ตัวอักษรเข้าไปอยู่ในร่างกาย จะได้จำได้ขึ้นใจ ซึ่งเป็นคำอธิบายที่สอดคล้องกับการสื่อสารในวัฒนธรรมมุขปาฐะ ตำนานตัวอักษรเหล่านี้ยังมักเน้นว่าชาติพันธุ์ที่ไม่มีตัวอักษรนี้เป็นกลุ่มที่ได้รับสิทธิพิเศษจากผู้ที่ให้ตัวอักษร เช่น การที่พระพุทธเจ้านำตัวอักษรไปให้กะเหรี่ยงถึงไร่ หรือการที่พระเจ้าถามอาชาก่อนเผ่าอื่น ตำนานเหล่านี้แสดงความสำคัญของชาวเขาเผ่าที่ไม่มีตัวอักษรว่าเป็นผู้ที่ได้รับเลือกสรรให้ได้รับตัวอักษรซึ่งมีความหมายถึงวัฒนธรรมที่เป็นองค์ความรู้ไม่ต่างจากชาติพันธุ์อื่น เพียงแต่ชาติพันธุ์ที่ไม่มีตัวอักษรได้สูญเสียสิ่งที่ตนเคยครอบครองไป หรือยังคงมีองค์ความรู้นั้นอยู่แต่ปรากฏในรูปแบบอื่น เช่น การอธิบายว่าชาวเขากินตัวอักษรเพื่อให้ท่องจำได้ขึ้นใจ ดังที่ตำนานของลาหู่อธิบายว่าลาหู่กินขนมที่มีตัวหนังสือจึงจำสิ่งต่าง ๆ ที่พระเจ้าสอนได้ ซึ่งพยายามอธิบายว่าชาติพันธุ์นั้นเป็นผู้เลือกสรรวัฒนธรรมทางภาษาที่เหมาะสมกับเผ่าของตัวเอง

ตำนานตัวอักษรจึงเป็นวาทกรรมที่ยืนยันความเท่าเทียมด้านวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ที่ไม่มีตัวอักษรว่าตนก็เคยมีตัวอักษรไม่ต่างจากชาติพันธุ์ผู้เจริญชาติพันธุ์อื่น ดังนั้นชาติพันธุ์ที่ไม่มีตัวอักษรจึงไม่ใช่ชาติพันธุ์ที่ด้อยกว่าหรือล้าหลังกว่า เพราะชาติพันธุ์เหล่านี้ก็เคยมีตัวอักษรของตัวเองเช่นเดียวกับชนชาติอื่นที่มีตัวอักษรและใช้การมีตัวอักษรเป็นเครื่องแสดงวัฒนธรรม

1.3 ตำนานพระธาตุ: ความสำคัญของชาติพันธุ์ย่อยในฐานะคนพื้นเมืองที่ยอมรับพุทธศาสนา

ตำนานพระธาตุทางภาคเหนือมักกล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์ในฐานะคนพื้นเมืองที่มีบทบาทในการยอมรับหรือธำรงรักษาพระพุทธศาสนา โดยตำนานพระธาตุกลุ่มนี้

กล่าวถึงการเสด็จมาของพระพุทธเจ้าในดินแดนแถบล้านนามักเล่าว่าพระพุทธองค์ได้พบคนพื้นเมืองและคนพื้นเมืองเหล่านั้นแสดงความศรัทธาต่อพระพุทธองค์ด้วยวิธีต่าง ๆ ดังที่ปฐุม หงษ์สุวรรณ (2547, น. 169) ได้ศึกษาดำเนินพระธาตุของชนชาติไทและพบว่าตำนานพระธาตุบางตำนานกล่าวถึงชนพื้นเมืองซึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่มชนดั้งเดิมที่มีได้นับถือพระพุทธศาสนาและอาศัยอยู่ในดินแดนแถบนี้มาก่อน เช่น ลัวะ กะเหรี่ยง ผู้วิจัยจึงได้สนใจศึกษาตำนานพระธาตุที่กล่าวถึงตัวละครชาติพันธุ์และความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา เมื่อนำตำนานพระธาตุที่ปฐุม หงษ์สุวรรณรวบรวมไว้มาศึกษาตามทฤษฎีโครงสร้างของนิทาน ทำให้พบว่าการกระทำของตัวละครชาติพันธุ์ที่ปรากฏในตำนานพระธาตุสำนวนต่าง ๆ แสดงให้เห็นการยอมรับพุทธศาสนาซึ่งเป็นวัฒนธรรมภายนอกของชนพื้นเมืองดั้งเดิมดังตัวอย่างพฤติกรรมของตัวละครชาติพันธุ์ในตำนานพระธาตุที่แสดงให้เห็นบทบาทของชาติพันธุ์ที่มีต่อพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

ชื่อตำนาน	บทบาทของชาติพันธุ์ที่มีต่อพระพุทธศาสนา
ตำนานพระธาตุเจดีย์หลวง (จังหวัดเชียงใหม่)	ชาวลัวะเอาข้าวของมาบูชาพระธาตุ
ตำนานพระธาตุแสนไห (จังหวัดเชียงใหม่)	กะเหรี่ยงถวายแด่พระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้ามอบพระทนต์แก่กะเหรี่ยง ต่อมาพระธาตุแสดงปาฏิหาริย์ กะเหรี่ยงร่วมสร้างพระธาตุ
ตำนานพระธาตุพลูแซ่ (จังหวัดน่าน)	ยางถวายพลูแซ่แก่พระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทำนายว่าต่อไปยางผู้นี้จะได้เกิดมาเป็นผู้สร้างพระธาตุเจดีย์ชื่อ “พระธาตุเจดีย์”
ตำนานพระธาตุช่อแฮ (จังหวัดแพร่)	ขุนลัวะอ้ายค้อมเลื่อมใสในพระพุทธองค์จึงถวายอาหารพระพุทธเจ้าประทานพระเกศาธาตุแก่ขุนลัวะ
ตำนานพระธาตุคอกยั้ง (จังหวัดแพร่)	ขุนลัวะอ้ายก้อมเป็นผู้เสาะหาและตั้งสถานที่ก่อสร้างพระธาตุเจดีย์ตามหัวเมืองต่าง ๆ ในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท

ชื่อตำนาน	บทบาทของชาติพันธุ์ที่มีต่อพระพุทธศาสนา
ตำนานพระธาตุหริภุญชัย (จังหวัดลำพูน)	ลัทธินำหมากสมอมมาถวายพระพุทธรองค์ พระพุทธรองค์ทำนายว่าลัทธิจะเกิดเป็นพระยาอาทิตยราชครองเมืองหริภุญชัยบุรี
ตำนานพระธาตุลำปางหลวง (จังหวัดลำปาง)	ลัทธิถวายน้ำผึ้งและมะพร้าวแด่พระพุทธรองค์ พระพุทธรองค์ประทานพระเกศาธาตุแก่ลัทธิ
	→ พฤติกรรมการธำรงรักษาพระพุทธศาสนา ²

ตำนานพระธาตุข้างต้นแสดงให้เห็นบทบาทของชาติพันธุ์ย่อยในการยอมรับและธำรงรักษาพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาประจำดินแดนแห่งนี้ โดยปรากฏบทบาทของชาติพันธุ์พื้นเมืองภาคเหนือ ได้แก่ ลัทธิ กะเหรี่ยง ย่าง ซึ่งกระทำการ “บูชา” “ถวาย” “สร้าง” “เสาะหา” หรืออาจกล่าวว่าเป็น “พฤติกรรมการธำรงรักษาพระพุทธศาสนา” นั่นเอง ตำนานพระธาตุเหล่านี้จึงสะท้อนความสัมพันธ์อันเกื้อกูลกันระหว่างคนพื้นเมืองที่เป็นกลุ่มคนเก่าแก่ดั้งเดิมกับศาสนาพุทธซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เข้ามาภายหลัง ตำนานพระธาตุยังแฝงวาทกรรมที่ยืนยันความสำคัญของชาติพันธุ์พื้นเมืองต่อการสถาปนาและธำรงรักษาพระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ อันเป็นบทบาทที่สำคัญและยิ่งใหญ่ในฐานะที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักในดินแดนนี้

² “พฤติกรรมการธำรงรักษาพระพุทธศาสนา” ในบทความนี้เป็นการกำหนดขึ้นเองของผู้วิจัย จึงไม่ตรงกับพฤติกรรมแบบพุทธศาสนาที่ปฐม หงษ์สุวรรณกำหนดไว้ ดูเพิ่มเติมใน ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2548). *ตำนานพระธาตุของชนชาติไท: ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

2. นิทานของชนเผ่า: ภาพความต่างในความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของท้องถิ่น

การปะทะสังสรรค์กันของชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่หลากหลายทำให้ชาติพันธุ์ต่าง ๆ มักจะมีนิทานที่อธิบายความเป็นมาทางวัฒนธรรมของกลุ่มตนซึ่งแตกต่างจากวัฒนธรรมอื่น รวมถึงการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มตนกับกลุ่มอื่นในลักษณะต่าง ๆ

2.1 นิทานกับการสร้างพื้นที่ให้แก่วัฒนธรรมของชาติพันธุ์ย่อย

นิทานที่แสดงถึงบทบาทของนิทานในการสร้างพื้นที่ให้แก่วัฒนธรรมของชาติพันธุ์ย่อย เช่น นิทานเรื่อง *ทำไมไตดำจึงชื่อว่าไตดำ* ซึ่งเป็นนิทานของกลุ่มไตดำที่อพยพจากเวียดนามเข้ามาอาศัยที่แขวงหลวงน้ำทา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว นิทานสำนวนนี้แสดงให้เห็นบทบาทของนิทานในการสร้างพื้นที่ให้แก่กลุ่มไตดำซึ่งนับถือผีซึ่งต้องอาศัยอยู่ร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือพระพุทธศาสนา ดังสำนวนที่ประคอง นิมมานเหมินท์ (2544) ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในปี พ.ศ. 2539 ดังนี้

ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าเกิดตกลงไปในน้ำ กลุ่มชนต่าง ๆ กระโดดลงไปช่วย แต่ไม่มีใครช่วยได้ บรรพบุรุษของไตดำได้ดำน้ำลงไปช่วยและสามารถนำพระพุทธเจ้าขึ้นมาได้ เนื่องจากดำน้ำลงไปช่วยจึงได้ชื่อว่าไตดำ และโดยเหตุที่ได้ช่วยชีวิตของพระพุทธเจ้าเอาไว้เท่ากับบรรพบุรุษของไตดำมีบุญคุณต่อพระพุทธเจ้าเทียบเท่ากับพ่อแม่ทีเดียว ดังนั้นไตดำจึงไม่ต้องไหว้พระพุทธเจ้า

(ประคอง นิมมานเหมินท์, 2554, น. 244)

นิทานเรื่องนี้แสดงให้เห็นความสำคัญของไตดำในฐานะผู้ที่มีบุญคุณต่อพระพุทธเจ้าเทียบเท่ากับพ่อแม่ จึงไม่จำเป็นต้องไหว้พระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นนิทานที่สอดคล้องกับความเชื่อและประเพณีการนับถือผีของไตดำ ประคอง นิมมานเหมินท์ (2554, น. 247) ได้อธิบายเกี่ยวกับสภาพสังคมของชาวไตดำว่าเป็นสังคมที่แวดล้อม

ด้วยกลุ่มลาวและไทลื้อที่นับถือพระพุทธศาสนา ประเพณีของชาวไทดำที่นับถือผีอย่างแน่นแฟ้นจึงน่าจะแปลกแยกจากกลุ่มลาวและไทลื้อ นิทานเรื่องนี้จึงน่าจะช่วยผ่อนคลายความคับข้องใจของชาวไทดำ และให้เหตุผลของการสืบต่อความเชื่อดังเดิมต่อไป

ผู้วิจัยคิดว่านิทานเรื่อง *ทำไมไทดำจึงชื่อว่าไทดำ* ไม่เพียงแต่ระบายความคับข้องใจของชาวไทดำที่มีประเพณีแตกต่างจากชาติพันธุ์อื่นที่นับถือพุทธศาสนาซึ่งอยู่แวดล้อม แต่นิทานเรื่องนี้ยังสร้างความชอบธรรมในการดำรงความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมอันแปลกแยกจากกลุ่มอื่นของชาวไทดำ ในขณะที่เดียวกันก็สร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมให้แก่ชาวไทดำ เพราะแม้ว่าจะมีความเชื่อที่แตกต่างจากกลุ่มที่นับถือพระพุทธศาสนา แต่คนไทดำก็มีความเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนาผ่านนิทานที่อธิบายที่มาของชื่อเผ่าที่สัมพันธ์กับพุทธศาสนา นิทานเรื่องนี้จึงเป็นนิทานที่สร้างพื้นที่ให้แก่วัฒนธรรมของกลุ่มไทดำและประสานความแตกต่างทางวัฒนธรรมของกลุ่มไทดำให้เข้ากับกลุ่มที่นับถือพระพุทธศาสนาเข้าด้วยกันด้วยการอ้างความเหนือกว่าของความเชื่อดั้งเดิมที่มีต่อพระพุทธศาสนา

2.2 นิทานที่สะท้อนความสัมพันธ์อันขัดแย้งของชาติพันธุ์

นิทานของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มักมีนิทานที่สะท้อนความขัดแย้งกับชาติพันธุ์อื่นที่มีปฏิสัมพันธ์กันในด้านต่าง ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ สังคม การเมือง เป็นต้น ชาติพันธุ์ที่เป็นคู่ขัดแย้งกันที่มักพบในนิทานคือ ความขัดแย้งระหว่างไทย-ลาว ความขัดแย้งระหว่างลาว-ข่า และความขัดแย้งของกะเหรี่ยงต่างเผ่า ดังนี้

2.2.1 ภาพความขัดแย้งระหว่างไทย-ลาว

ความขัดแย้งระหว่างไทยกับลาวในนิทานที่ยกมาเป็นตัวอย่างนี้เป็นนิทานของกลุ่มคนลาวหลวงพระบางในประเทศไทย นิทานเรื่อง *ติกลองหมากแข่งรบเวียงจันทน์* มีเนื้อหาเกี่ยวกับสงครามระหว่างไทยกับลาวที่ไทยเป็นฝ่ายชนะเพราะไทยได้รับความช่วยเหลือจากล้านนา ดังนี้

กษัตริย์ไทยต้องการได้ลาวเป็นเมืองขึ้น ยกทัพไปตีเวียงจันทน์ไม่สำเร็จ จึงขอความช่วยเหลือไปยังล้านนาเชียงใหม่ เชียงใหม่ส่งอาจารย์คงพร้อมลูกศิษย์ไปช่วย อาจารย์คงใช้เล่ห์กลหลอกล่อจนชาวบ้านเชื่อว่าเป็นผู้วิเศษ ต่อมาอาจารย์คงได้ทำลายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองเมืองเวียงจันทน์ แล้วส่งสัญญาณให้ไทยตีเมืองเวียงจันทน์ เมืองเวียงจันทน์จึงตกเป็นเมืองขึ้นของไทย

(บัวริน วงศ์ศิริ, 2551, น. 447)

นิทานเรื่องนี้อาจเป็นคำบอกเล่าประวัติศาสตร์ในรูปแบบของชาวบ้านเกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างไทยกับลาว ซึ่งน่าจะเป็นประวัติศาสตร์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ โดยความขัดแย้งดังกล่าวยังเกี่ยวพันกับล้านนาซึ่งในอดีตเคยมีความสัมพันธ์อันญาติกับลาวหรือล้านช้าง แต่ในสมัยรัตนโกสินทร์อาณาจักรล้านนาเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรไทย ความสัมพันธ์ระหว่างล้านนากับลาวจึงเปลี่ยนไป ล้านนากลับมีบทบาทช่วยให้ไทยได้เวียงจันทน์หรือลาวเป็นเมืองขึ้น บัวริน วงศ์ศิริ (2550) กล่าวว่าเหตุการณ์ในนิทานเรื่องนี้สอดคล้องกับประวัติศาสตร์ไทยในสมัยรัชกาลที่ 1 และพงศาวดารเมืองเวียงจันทน์ซึ่งบันทึกการสู้รบระหว่างไทยกับลาว และนิทานเรื่องนี้ยังแสดงทัศนคติด้านลบที่ชาวลาวมิต่อล้านนาในฐานะที่เป็น “ผู้ก่อการทำลายลาวร่วมกับไทย” ด้วย (บัวริน วงศ์ศิริ, 2550, น. 43-45)

2.2.2 ภาพความขัดแย้งระหว่างลาว-ข่า

ชาติพันธุ์ที่มีกเป็นคู่ความขัดแย้งกันในนิทานอีกคู่หนึ่ง คือกลุ่มลาวกับกลุ่มข่า ดังเช่นนิทานต่อไปนี้

ข่าและลาวพี่น้องล่องแพลงมาตามลำน้ำน้ว ครั้นถึงน้ำอูตรงผาฮ้าง พวกลาวผู้เป็นน้องชวนพวกข่าว่ามายิงหน้าไม้แข่งกัน ถ้าใครยิงปกรูปตัวเหยี่ยวบนหน้าผาได้จะได้เป็นนาย ถ้าใครยิงไม่ปักต้องเป็นข่า ข่าผู้พี่ชื้อยิงไปเท่าไรก็ไม่ปักตัวเหยี่ยว ลูกธนูกระดอนตกทุกครั้ง น้องลาวฉลาดกว่าใช้ธนูทำด้วยไม้อ่อน ๆ เอาขนยางไม้ติดปลายลูกศร ยิงไปปักตัวเหยี่ยวทุกครั้ง แต่นั่นพวกข่าจึงยอมส่งส่วยพวกลาวแทบทุกปีของที่ส่งเป็นส่วยคือข้าวและของป่า ทางเมืองหลวงพระบางมีน่าน้อย อาศัยข้าวสิ่งของที่ข่าส่งส่วยให้รวมทั้งใช้แรงงานข่าทำไร่ทำสวนด้วย

(จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2542, น. 189)

นิทานเรื่องนี้สะท้อนความขัดแย้งระหว่างกลุ่มลาวกับกลุ่มข่าซึ่งเป็นคนละกลุ่มชาติพันธุ์แต่อาศัยอยู่ในประเทศลาวเหมือนกัน แม้ว่าในนิทานจะระบุว่าพี่น้องกันในตอนต้นเรื่องแต่กลับจบเรื่องด้วยการพ่ายแพ้ของข่าผู้พี่ที่แพ้การพนัน ยิ่งหน้าไม่ให้แก่ลาวผู้น้อง จึงต้องยอมเป็นข้าของน้องลาวและส่งส่วยต่าง ๆ ให้แก่ลาวซึ่งแสดงถึงสถานภาพที่ด้อยกว่าของกลุ่มข่า นิทานเรื่องนี้จึงแสดงถึงอคติทางชาติพันธุ์ที่แสดงความไม่เท่าเทียมระหว่างกลุ่มลาวกับข่า โดยแสดงให้เห็นว่ากลุ่มข่าไม่มีปัญญาเท่ากับกลุ่มลาวจึงต้องเป็นข้ารับใช้กลุ่มลาว

2.2.3 ภาพความขัดแย้งระหว่างกะเหรี่ยงต่างเผ่า

นิทานของกลุ่มกะเหรี่ยงมักมีเรื่องที่แสดงความขัดแย้งระหว่างกะเหรี่ยงกลุ่มต่าง ๆ ที่ไม่ยอมรับกันและกัน โดยให้เหตุผลของความแตกแยกหรือความขัดแย้งแบบต่าง ๆ กัน เช่นนิทานดังต่อไปนี้

ชื่อนิทาน	เผ่าย่อยที่ขัดแย้งกัน	สาเหตุความขัดแย้ง	ผล
ตำนานกะเหรี่ยง กะยาห์หรือยางแดง	กะเหรี่ยงกะยาห์หรือยางแดง ไม่ยอมรับกะเหรี่ยงชาวจีนหรือกะเหรี่ยงจกอร์ และกะเหรี่ยงโผล้ว ว่าเป็นสายเลือดกะเหรี่ยงแท้	พี่ชายตีกลองนมรมิตได้ไม่เสียงแบ่งให้น้องสาว น้องสาวถูกขมขื่นแทงจึงโกรธ และเปลี่ยนหนึ่งกลอง ทำให้กลองนมรมิตไม่ไ้ผล	พี่ชายทอดทิ้งน้องสาวโดยหนีไปทางทิศเหนือ น้องสาวไปเมืองลา และแต่งงานกับคนต่างเผ่ากลายเป็นกะเหรี่ยงเผ่าจกอร์และโผล้ว
ตำนานของกะเหรี่ยง ปะโอ (โผล้ว)	กะเหรี่ยงโผล้ว กะเหรี่ยงกะยาห์ และกะเหรี่ยงจกอร์	กะเหรี่ยงทั้งสามเผ่าเกิดจากเซที่มีกำเนิดจากเทวดากับนางขนาดเหมือนกัน ตกกลงกันว่ามีสิ่งใดจะแบ่งปันกัน บะโอเล่าสัตว์ที่มีขนน้อยตัวใหญ่ก็แบ่งให้อีกสองคนอย่างทั่วถึง กะยาห์และจกอร์ได้ไม่ซึ่งตั้งเล็กจึงแบ่งไม่ทั่วถึง	โผล้วคิดว่ากะเหรี่ยงผู้พี่ทั้งสองเอาเปรียบจึงหนีไปสุวรรณภูมิ ไปสร้างเมือง มีกษัตริย์ชื่อสุริยัน จันทราผู้รับพระพุทศาศาสนามาจากอินเดีย
ตำนานกะเหรี่ยง จกอร์	กะเหรี่ยงจกอร์กับกะเหรี่ยงโผล้ว	สมัยก่อนกะเหรี่ยงอยู่เมืองจัน มีครอบครัวหนึ่ง พ่อชื่อจกอร์ แม่ชื่อหน่อโผล้ว มีลูก 7 คน ลูกที่ใกล้ชิดแม่เป็นลูกสาว 3 คน ลูกที่ใกล้ชิดพ่อเป็นลูกชาย 4 คน พ่อแม่มีทะเลาะกัน และว่าร้ายกันและกันให้ลูกฟัง ในที่สุดลูกก็แตกสามัคคีและแยกกันไปเป็นสองกลุ่ม	ลูกของจกอร์กับหน่อโผล้วแบ่งเป็นกลุ่มเชื้อสายของพ่อกับกลุ่มเชื้อสายของแม่ กลายเป็นสองตระกูลใหญ่

นิทานทั้งสามเรื่องนี้เป็นนิทานของกะเหรี่ยงสามเผ่าย่อยที่แสดงให้เห็นว่า เดิม กะเหรี่ยงกะยาห์ กะเหรี่ยงโพล่ว และกะเหรี่ยงจกอว์นั้นเคยเป็นเผ่าเดียวกัน หรือเคยอยู่ร่วมกันมาก่อน แต่เกิดการแตกแยกจนทำให้ต้องแยกสายกันไปเป็นคนละเผ่า ซึ่งความแตกแยกนั้นน่าจะเป็นเรื่องของผลประโยชน์ดังตำนานของกะยาห์ และปะโอที่เล่าว่าความขัดแย้งเกิดจากการแบ่งเนื้อสัตว์คือเม่น ส่วนตำนานของ กะเหรี่ยงจกอว์เน้นการแยกสายตระกูลที่ชัดเจนระหว่างเชื้อสายของพ่อกับแม่ ซึ่งแสดงให้เห็นชัดเจนว่ากะเหรี่ยงสายย่อยทั้ง 7 ตระกูลนี้ที่แท้แล้วก็มาจากเผ่าเดียวกัน

นิทานของชนเผ่าต่าง ๆ จึงมีบทบาททั้งการสร้างพื้นที่ให้แก่วัฒนธรรมของชาติพันธุ์ และในขณะเดียวกันก็เป็นบันทึกภาพความขัดแย้งของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่มีการปะทะสังสรรค์กันด้วย

3. มุกตลกชาติพันธุ์: ความเหนือกว่าและความด้อยกว่าทางชาติพันธุ์

มุกตลกชาติพันธุ์มักแสดงความขัดแย้งของชาติพันธุ์ต่าง ๆ ผ่านความขัดแย้งในนิทานหรือบางครั้งก็แสดงให้เห็นทัศนคติของชาติพันธุ์หนึ่งที่มีต่ออีกชาติพันธุ์หนึ่งที่ถูกมองว่าเป็นตัวตลก มุกตลกชาติพันธุ์จึงมักมีชาติพันธุ์หนึ่งที่ตกเป็นเป้าของการล้อเลียนหรือบางครั้งรุนแรงถึงขั้นกลายเป็นเหยื่อของอีกชาติพันธุ์หนึ่งในนิทานมุกตลก

กาญจนา เจริญเกียรติบวร (2548) ได้กล่าวถึงการศึกษาเรื่องตลกชาติพันธุ์ของ เดฟวีส์ (Davies) ซึ่งได้ศึกษาเรื่องตลกของชาติต่าง ๆ ในผลงานชื่อ “Ethnic Humor around the World” เดฟวีส์พบว่าเรื่องตลกของทุกชาติทุกภาษามักนำชนกลุ่มน้อยหรือผู้ที่อพยพมาใหม่มาเป็นตัวตลกของเรื่อง โดยนำเสนอภาพด้านลบแบบต่าง ๆ (เดฟวีส์, 1990 อ้างถึงใน กาญจนา เจริญเกียรติบวร, 2548, น. 3) และในมุกตลกที่นำเสนอตัวตลกที่เป็นคนกลุ่มต่าง ๆ นั้น มักจะมีการกำหนดเป้าของการล้อเลียน โดยการจะเลือกนำคนกลุ่มใดมาเป็นเป้าล้อเลียนนั้นมักจะขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันหรืออุดมการณ์ที่แตกต่างกัน เรียกว่า “เป้าล้อเลียนทางอุดมการณ์” (ideological target) ซึ่งกลุ่มคนที่มักตกเป็นเป้า

ล้อเลียน ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มนักรบและเจ้าหน้าที่รัฐ และกลุ่มผู้หญิง (กาญจนา เจริญเกียรติบวร, 2548, น. 64-65)

ภาคเหนือของประเทศไทยเป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยมีคนกลุ่มหลักคือคนยวน หรือ “คนเมือง” และกลุ่มชาติพันธุ์ย่อยคือชาวเขาเผ่าต่าง ๆ นิทานมุขตลกของ “คนเมือง” และชาวเขาเผ่าต่าง ๆ มักจะมีเรื่องที่แสดงความแตกต่างทางชาติพันธุ์ของคนกลุ่มต่าง ๆ โดยมักนำเสนอภาพ “คนเมือง” ในด้านที่เป็นคนฉลาด และเสนอภาพด้านลบของชาวเขาที่รู้ไม่เท่าทัน “คนเมือง” หรือภาพด้านลบเกี่ยวกับภาพลักษณ์ที่เป็นคนซื่อหรือล้าสมัย นอกจากนี้ยังมีนิทานมุขตลกที่เน้นการนำเสนอความสัมพันธ์เชิงลบของ “คนเมือง” กับชาวเขาซึ่งมีลักษณะที่แสดงสถานภาพที่เหนือกว่าของ “คนเมือง” และสถานภาพที่ด้อยกว่าของชาวเขา ในฐานะผู้ที่พ่ายแพ้หรือตกเป็นเหยื่อของ “คนเมือง” มุขตลกชาติพันธุ์จึงเป็นพื้นที่ของวาทกรรมการข่มเหงทางชาติพันธุ์ระหว่าง “คนเมือง” กับชาวเขาเผ่าต่าง ๆ

3.1 ภาพแบบฉบับ (stereotype) ทางชาติพันธุ์จากนิทานมุขตลก

นิทานมุขตลกชาติพันธุ์มักจะสะท้อนลักษณะเฉพาะทางชาติพันธุ์ของคนกลุ่มต่าง ๆ เช่น ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะนิสัย ตลอดจนพฤติกรรมและทัศนคติ ความคิดความเชื่อ ซึ่งการนำเสนอลักษณะเฉพาะทางชาติพันธุ์ซ้ำ ๆ ผ่านนิทานมุขตลก เช่นนี้แสดงให้เห็นการสร้าง “ภาพแบบฉบับ” (stereotype) ทางชาติพันธุ์ ดังเช่น “ภาพแบบฉบับ” ของชาวยิวในนิทานมุขตลกที่มักถูกนำเสนอในทางที่เกี่ยวกับเรื่อง ความโลภ เรื่องเงินทอง ความปรารถนาที่จะเป็นมืออาชีพหรือมีสถานะสูง ความภูมิใจในสายเลือดยิวและความกลัวที่จะสูญเสียอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Dundes, 1971, pp. 193-199 cited in Baker, 1986, p. 148)

นิทานมุขตลกของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ทางภาคเหนือก็มีการสร้าง “ภาพแบบฉบับ” ของคนกลุ่มต่าง ๆ ผ่านนิทานมุขตลกชาติพันธุ์ในลักษณะต่าง ๆ กัน

3.1.1 “คนเมือง”: คนฉลาดเจ้าเล่ห์

ภาพคนยวนหรือ “คนเมือง” ที่ปรากฏในนิทานมุกตลกมักจะมีลักษณะเป็นคนฉลาดเจ้าเล่ห์หรือฉลาดแกมโกง (trickster) ซึ่งมักใช้ความฉลาดของตนเอาเปรียบชาติพันธุ์อื่น ๆ เพื่อหาประโยชน์ใส่ตน ดังเช่นนิทานเรื่องขมุจำนวนหนึ่งที่เล่าโดยชาวไทยยวน จังหวัดกำแพงเพชร มีเนื้อเรื่องว่าคนไทยจ้างขมุให้ไกวเปลให้บุตรของตนโดยบอกว่าจะให้ค่าจ้าง “ไปบาทมาบาท” ขมุเข้าใจว่าแกว่งไปมาหลายรอบตนก็จะได้เงินหลายหมื่น จึงยอมทำงานให้ แต่พอจ่ายเงินนายจ้างกลับบอกว่าแกว่งไปให้บาทหนึ่ง แกว่งมาให้อีกบาทหนึ่ง ดังนั้นค่าจ้างแค่สองบาทเท่านั้น (สุรชาติพิทย์ สว่างผล, 2531, น. 263)

นิทานเรื่องขมุข้างต้นจึงแสดงให้เห็นความเจ้าเล่ห์ของ “คนเมือง” ที่ใช้ความฉลาดในการพลิกแพลงภาษาเพื่อให้ขมุเข้าใจผิดว่า การแกว่งเปล “ไปบาทมาบาท” กลับไปกลับมาหลายครั้งจะทำให้ได้เงินมาก แต่ความจริงแล้วแกว่งไปก็รอบก็ให้หนึ่งบาท และแกว่งมาก็รอบก็ให้อีกหนึ่งบาท รวมแล้วตั้งใจจะให้เงินขมุเพียงสองบาทเท่านั้น ทำให้ขมุเหน้อยโดยไม่ได้ค่าแรงมากเท่าที่เข้าใจในตอนแรก

จากการศึกษามุกตลกชาติพันธุ์ของภาคเหนือพบว่ามินิทานจำนวนมากที่กล่าวถึงความฉลาดเจ้าเล่ห์ของ “คนเมือง” ที่ใช้ความฉลาดของตนเอาเปรียบหรือกลั่นแกล้งชาติพันธุ์อื่น และคนที่ตกเป็นเหยื่อก็คือชาวเขาเผ่าต่าง ๆ หรือกล่าวได้ว่าเกิดคู่ขัดแย้งทางชาติพันธุ์ที่มีผู้ชนะเป็น “คนเมือง” และผู้แพ้เป็นชาวเขาที่พ่ายแพ้ความฉลาดเจ้าเล่ห์ของ “คนเมือง” ดังตารางต่อไปนี้

ชื่อนิทาน	ผู้ชนะ-คนเมือง	การกระทำ	ผู้แพ้-ชาวเขา/คนกลุ่มน้อย
นายเจ็ดคำคนดอย	นายเจ็ด	<ul style="list-style-type: none"> - แกล้งกินอาหารของคนดอยหมด - แกล้งบอกให้คนดอยมอดจะวันสามลูกข้าวบนหลังคนดอยจึงททหมด - วิ่งแข่งกัน นายเจ็ดวิ่งบนฟูก คนดอยวิ่งบนกบปไม่ไผ่จึงสิ้นหนกล้ม 	คนดอย

ชื่อนิทาน	ผู้ชนะ- คนเมือง	การกระทำ	ผู้แพ้-ชาวเขา/ คนกลุ่มน้อย
ไอ้ผีเกิด ทารุณ	ไอ้ผีเกิด	<ul style="list-style-type: none"> - หลอกให้ขมุเอาไข่ไก่ไปเลี้ยงผีในป่า แล้วไอ้ผีเกิดให้ลูกเอามากิน - เมื่อขมุทำเลียนแบบไอ้ผีเกิด ไอ้ผีเกิดเอาไม้แหลมเสียบไข่ไปปักในน้ำ ทำให้ลูกขมุตาย - หลอกให้ขมุเอาหัวหมูไปเลี้ยงผีที่โคนไม้ แล้วไอ้ผีเกิดเอามากิน - เมื่อขมุทำเลียนแบบ กลับโดนเผาจนตายที่โคนไม้ 	ขมุ
ขมุขุดตุน	คนเมือง	คนเมืองอาสาแบ่งตุนให้พวกขมุ โดยคนเมืองได้ตุนด้วย	ขมุ
ฤงอาลาลา	ปู่แก้ว	หลอกให้เขมรเปิดตุงผึ้งในมุ้ง	เขมร
กระบอกอ้อ ฮือ	ปู่คำ	หลอกให้เขมรดมกระบอกที่ผายลมใส่ไว้	เขมร
ลัวะกับไท	ไท	ไทว่าปลากังเหมือนอวัยวะเพศลัวะ ลัวะไปฟ้องนายบ้าน นายให้เปิดดูถ้าอวัยวะเพศลัวะกับไทเหมือนกันให้ปรับคนไท คนไทยมัดอวัยวะเพศตนให้ตั้งขึ้น เมื่อเปิดดูจึงต่างจากลัวะ ลัวะจึงถูกปรับแทน	ลัวะ
ไม้ตายไอ้ แก้ว	ไอ้แก้ว	ไอ้แก้วพบเลาตีเฝ้าเข้าตำครกกระเดื่องกับภรรยา จึงเอาลูกเลาตีใส่ครกกระเดื่องแล้วกระโดดขึ้นไปปล้ำภรรยาเลาตีบนครกกระเดื่อง เลาตีต้องเอามือยกสากให้ลอยไว้ ไม่ตกไปถูกลูก จึงช่วยภรรยาตนไม่ได้	เฝ้า

ชื่อนิทาน	ผู้ชนะ- คนเมือง	การกระทำ	ผู้แพ้-ชาวเขา/ คนกลุ่มน้อย
คนเมืองกับ ยาง	คนเมือง	<ul style="list-style-type: none"> - ยางจะนอนกับเมีย คนเมืองแกล้งใส่ไฟให้สว่างจนนอนไม่ได้ - คนเมืองยื่นขอเสนอนอนกับเมียยาง โดยวันต่อไปจะให้ยางนอนกับเมียตน คนเมืองได้นอนกับเมียยาง - คนเมืองเอาดอกไม้ที่ยางนับถือมาถุกัน - ยางทวงสัญญาที่จะนอนกับเมียคนเมือง คนเมืองหลอกให้ยางร่วมเพศกับแดงกวา โดยยางเข้าใจว่าตนได้นอนกับเมียคนเมือง - คนเมืองแกล้งไหว้ต้นไม้ที่มีมีพิษทำให้ระคายผิว เมื่อยางเด็ดมาถุกันจึงปวดแสบปวดร้อน 	ยาง

นิทานที่ยกตัวอย่างมาข้างต้นแสดงให้เห็นพฤติกรรมของ “คนเมือง” ที่ใช้ความฉลาดของตนหาผลประโยชน์ต่าง ๆ จากชาวเขา เช่น แกล้งกินอาหารของคนดอย หลอกเอาส่วนแบ่งตุ๋นจากขมุ ทำให้ลัวะถูกปรับไหม หลอกนอนกับเมียยาง ช่มเหิงเมียเย้า เป็นต้น ดังนั้นภาพแบบฉบับของ “คนเมือง” ในนิทานมุทลจจึงมีลักษณะเป็นคนฉลาดที่มีความเจ้าเล่ห์ และใช้ความฉลาดเจ้าเล่ห์นั้นเอาเปรียบรังแก หรือช่มเหิงชาติพันธุ์อื่นซึ่งก็คือชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ซึ่งล้วนตกเป็นเหยื่อการถูกเอาเปรียบของ “คนเมือง” ทั้งสิ้น

3.1.2 ยาง: ผู้ไม่รู้เท่าทัน “คนเมือง”

ยางหรือกะเหรี่ยงเป็นชาติพันธุ์หนึ่งที่มีปรากฏเป็นคู่กับ “คนเมือง” ในนิทาน โดยมักจะมิบบทบาทเป็นเพื่อนกับ “คนเมือง” แต่รู้ไม่เท่าทัน “คนเมือง” ทำให้ยางถูกหลอกและถูกเพื่อน “คนเมือง” เอาเปรียบบ่อยครั้ง ภาพของยางหรือกะเหรี่ยงในนิทานมุทลจจึงมักเป็นตัวละครคู่ขนานกับ “คนเมือง” ที่ถูกนำเสนอว่าเป็น

ผู้รู้ไม่เท่าทันเพื่อนของตนและกลายเป็นตัวตลกที่เป็นเป้าของการล้อเลียนในนิทาน เช่น นิทานเรื่อง *คนเย็บข่าข้าง (ทำไม่เป็น)* ที่เล่าว่า

คนเมืองกับยางเป็นเพื่อนกัน คืนหนึ่งคนเมืองไปหายางที่บ้านและบอกยางว่าเมียของตนลื้อออกจากบ้านเพราะตนนอนกับเมียไม่เป็น ยางได้ยินก็สงสารจึงเรียกเมียของตนมา แล้วยางจึงให้คนเมืองนอนกับเมียของยางเพื่อสอนวิธีนอนกับเมียให้คนเมือง

(อุดม รุ่งเรืองศรี, 2542, น. 1695)

นิทานเรื่องนี้แสดงให้เห็นความเชื่อและความไม่เท่าทันของยางที่ถูกนำเสนอว่าเป็นคนเชื่อจนไม่รู้ว่าเป็นเพื่อน “คนเมือง” ทำอุบายเพื่อจะได้นอนกับเมียของยาง นอกจากนี้ยังมีนิทานเรื่อง *คนเมืองกับยางหรือเสี้ยวไทเสี้ยวยาง* ซึ่งมักมีโครงเรื่องว่าเสี้ยวไทไปค้างบ้านยางแล้วขอนอนกับเมียยาง โดยตกลงกันว่าคืนต่อไปจะให้ยางนอนกับเมียตนบ้าง ยางจึงตกลง แต่พอถึงคืนที่ยางจะนอนกับเมียของ “คนเมือง” ยางกลับถูกหลอกให้นอนกับแต่งงานผ่านฝาเรือน คนยางจึงถูก “คนเมือง” หลอกโดยไม่รู้ตัว (ศรีเลา เกษพรหม, 2542, น. 1286–1287)

ภาพแบบฉบับของคนยางหรือกะเหรี่ยงในนิทานมุขตลกจึงมักตกเป็นเหยื่อที่รู้ไม่เท่าทันเพื่อน “คนเมือง” ของตนเสมอ

3.1.3 มัง: ภาพลักษณ์ของความสกปรก คนชื้อ และไม่ทันสมัย

มังเป็นชาวเขาอีกชาติพันธุ์หนึ่งที่มีการนำเสนอลักษณะบางประการซ้ำ ๆ จนกลายเป็น “ภาพแบบฉบับ” ของมังซึ่งในนิทานมักเรียกชาติพันธุ์นี้ว่าแม้ว่า “ภาพแบบฉบับ” ของมังในนิทานมุขตลกมักนำเสนอว่ามังเป็นชาติพันธุ์ที่สกปรกไม่ชอบอาบน้ำ เป็นคนชื้อ และไม่ทันสมัย นิทานที่นำเสนอลักษณะของมังในภาพของความสกปรกได้แก่ เรื่อง *อยากได้เมียแม้* ซึ่งมีเนื้อหากล่าวถึงพ่อเฒ่าคนหนึ่งซึ่งทะเลาะกับภรรยาบ่อย ๆ จึงคิดจะมีภรรยาใหม่ เมื่อเห็นผู้หญิงมังก็เข้าไปพูดคุย แต่พอได้ใกล้ชิดก็ทนกลิ่นตัวของมังไม่ไหว จึงกลับไปหาภรรยาตน (บัวริน วังศิริ, 2551, น. 382)

ส่วนนิทานที่กล่าวถึงลักษณะความเป็นคนซื่อและไม่ทันสมัยของมั่งคือเรื่อง *ใบขบขี้* ซึ่งมีเนื้อหาดังนี้

นิทานเรื่องนี้เกิดที่แม่สอดจังหวัดตาก ขณะที่ตำรวจตั้งด่านอยู่นั้น ก็มีรถฮอนด้าไฟเตอร์รุ่นใหม่วิ่งมาอย่างรวดเร็ว ปรากฏว่ารถคันนี้ที่ซื้อสามคน มาเจอด่านตำรวจ ตำรวจจึงเตือน แม้ก็บอกว่าไม่เป็นไรเพราะรถเครื่องแรง ตำรวจก็ขอดูใบขบขี้ แม้ไม่เข้าใจ เลยถามว่าใบขบขี้ต้นมันเป็นอย่างไรร

(สมบุญรณ์ บำรุงเมือง, 2529, น. 282)

นิทานเรื่อง *ใบขบขี้* ได้นำเสนอภาพของมั่งที่แม้ว่าจะมีเงินซื้อรถมอเตอร์ไซด์รุ่นใหม่ที่ทันสมัย แต่ไม่รู้จักกฎจราจร และคิดว่าใบขบขี้เป็นต้นไม้ชนิดหนึ่ง ภาพลักษณะของคนมั่งในนิทานเรื่องนี้จึงมีลักษณะของคนซื่อและไม่ทันสมัย

ภาพแบบฉบับของชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏในนิทานมุกลกแม้ว่าอาจไม่สอดคล้องกับลักษณะทางชาติพันธุ์ในความเป็นจริง แต่ก็แสดงให้เห็นทัศนคติที่มีต่อชาติพันธุ์นั้นรวมถึงอคติทางชาติพันธุ์ที่สะท้อนผ่านภาพแบบฉบับนั้น ดังที่มักจะมีการนำเสนอภาพคนยางในด้านความไม่รู้เท่าทัน “คนเมือง” หรือภาพมั่งในด้านความสกปรกและความซื่อ เป็นต้น

3.2 ชาติพันธุ์ย่อยในฐานะเหยื่อในมุกลกทางเพศ

นิทานมุกลกชาติพันธุ์จำนวนไม่น้อยมีเนื้อหาที่เป็นมุกลกทางเพศ มักจะเป็นเรื่องของหญิงชาวเขาที่ถูกเอาเปรียบหรือข่มเหงทางเพศ เช่น เรื่อง *แม้วสาว* และ *จันโหลง* ที่แสดงให้เห็นถึงการที่ชาวเขาผู้หญิงมักตกเป็นเหยื่อที่ถูกทำให้เป็นวัตถุทางเพศ และเป็นฝ่ายเสียเปรียบโดยที่ไม่อาจเรียกร้องความยุติธรรมได้ เรื่องแรกคือเรื่อง *แม้วสาว* กล่าวถึงแม้วสาวคนหนึ่งซึ่งขึ้นรถโดยสารสายเชียงใหม่-ฝางที่แน่นมาก แม้วสาวถูกจับหน้าอกบนรถโดยสาร จึงขอลงจากรถ คนขับรถจึงบอกให้แม้วสาวบอกตำรวจที่อยู่บนรถ แม้วสาวจึงบอกว่าตำรวจก็จับหน้าอกของตน (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2542, น. 1697-1698) นิทานเรื่องนี้จึงแสดงให้เห็นว่าหญิงแม้ว

เป็นฝ่ายที่ถูกข่มเหงโดยไม่อาจหันหน้าไปพึ่งใครได้ เพราะแม้แต่ตำรวจที่เป็นผู้รักษา กฎหมายเองก็ยังรังแกหญิงแม้ว่าไม่ต่างจากคนอื่น

การทำให้หญิงชาวเขาเป็นเหยื่อในมุกตลกทางเพศยังปรากฏในมุกตลก อีกหลายเรื่อง เช่น *ไม่ตายไอ้แก้ว* กล่าวถึง “คนเมือง” ชื่อไอ้แก้วที่หลอกข่มเหง เมียของคนเลาลี เรื่อง *คนเมืองกับยาง* และเรื่อง *เยยะบ่ช่าง* กล่าวถึง “คนเมือง” หลอกหลับนอนกับเมียของคนยาง เป็นต้น

นิทานมุกตลกชาติพันธุ์ข้างต้นเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงชาวเขามักกลายเป็นเหยื่อทางเพศในมุกตลกชาติพันธุ์ที่เกี่ยวกับเรื่องเพศ และคนที่มักจะมี พฤติกรรมที่ข่มเหงหญิงชาวเขาก็มักเป็น “คนเมือง” ตัวอย่างเช่นเรื่อง *ไม่ตายไอ้แก้ว* ที่ไอ้แก้วยวนซึ่งเป็น “คนเมือง” ได้ข่มเหงหญิงชาวเลาลีต่อหน้าสามี โดยที่สามี ไม่อาจช่วยเหลือภรรยาของตนได้ เพราะกลัวว่าครกกระเดื่องจะตกใส่ลูกของตน นิทานที่มีเรื่องทำนองนี้มีจำนวนหลายเรื่อง นิทานมุกตลกเหล่านี้จึงสะท้อนภาพ ของการที่ชาติพันธุ์ย่อยกลายเป็นเหยื่อทางเพศในนิทานมุกตลก ซึ่งในชีวิตจริง กลุ่ม “คนเมือง” และชาวเขาเหล่านี้มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างกัน การที่ “คนเมือง” จะไปมีสัมพันธ์กับหญิงชาวเขาจึงไม่ใช่เรื่องปกติ การนำหญิงชาวเขา มาเป็นเป้าในการล่อลวงละเมิดทางเพศในนิทานมุกตลกจึงเป็นการระบายออกทาง ความเครียดและความเกียดทางเพศผ่านจินตนาการ ทั้งยังแสดงถึงการที่กลุ่ม ชาติพันธุ์ย่อยได้ตกเป็นเป้าของการล้อเลียน และการเหยียดหยามผ่านนิทาน มุกตลกของชาติพันธุ์หลัก

4. บทบาทของข้อมูลคติชนในฐานะเป็นพื้นที่การนำเสนอวาทกรรม ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ

การศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์ที่มองผ่านตำนานและนิทานต่าง ๆ ทำให้เห็น ได้ชัดเจนว่าตำนานและนิทานมีบทบาทหน้าที่หนึ่งที่สำคัญคือการเป็นพื้นที่การ นำเสนอวาทกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ซึ่งมีความอึดอัด คับข้องใจ มีความ คับแค้นและขัดแย้งกันในเรื่องต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสถานภาพที่ไม่เท่าเทียมกัน เรื่องความแตกต่างทางวัฒนธรรม ตลอดจนเรื่องความน้อยเนื้อต่ำใจจากวิถีชีวิตที่

แตกต่างกัน ความขัดแย้งต่าง ๆ ที่ปรากฏในตำนานและนิทานได้ก่อให้เกิดวาทกรรมบางอย่างที่กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้กระทำต่อกันผ่านตำนานและนิทานต่าง ๆ ดังนี้

4.1 การสร้างความชอบธรรมทางชาติพันธุ์

การสร้างความชอบธรรมทางชาติพันธุ์คือการที่กลุ่มชาติพันธุ์ใช้ตำนานและนิทานต่าง ๆ เพื่อแสดงสิทธิอันชอบธรรมของชาติพันธุ์นั้นในฐานะชาติพันธุ์ที่มีบทบาทความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่าชาติพันธุ์อื่น ๆ ดังจะเห็นได้ชัดในตำนานพระธาตุหลายเรื่องที่จะกล่าวถึงการที่ชนเผ่าพื้นเมือง เช่น ลัวะ ข่า และกะเหรี่ยงเป็นชนพื้นเมืองที่มีบทบาทเป็นผู้ยอมรับพระพุทธศาสนาในดินแดนล้านนา และชนเผ่าเหล่านี้ยังมีบทบาทเป็นผู้ธำรงรักษาพระพุทธศาสนาในฐานะผู้สร้างและดูแลพระธาตุ จะเห็นว่าคนกลุ่มที่มีผู้มีบทบาทเป็นผู้รับพระพุทธศาสนานั้นไม่ใช่ “คนเมือง” แต่เป็นคนพื้นเมืองซึ่งเป็นชาติพันธุ์ย่อยที่มีสถานภาพด้อยกว่า การยอมรับพระพุทธศาสนาของคนพื้นเมืองในตำนานพระธาตุจึงเป็นการสร้างความสำคัญให้แก่คนพื้นเมืองเหล่านี้ และเป็นการสร้างความชอบธรรมให้แก่การดำรงอยู่ของคนพื้นเมืองในฐานะชนเผ่าที่เก่าแก่ควบคู่กับการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในล้านนา และมีบทบาทในการธำรงรักษาพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาหลักในดินแดนแถบนี้

นอกจากนี้ตำนานและนิทานยังอาจสร้างความชอบธรรมในการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ด้วย ดังเช่นชาวไทดำในหลวงน้ำทาที่มีความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับการนับถือผี แต่กลุ่มชาวไทดำดังกล่าวเป็นชนกลุ่มน้อยที่ดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางคนกลุ่มใหญ่ที่นับถือพุทธศาสนาคือคนลาวและคนลื้อ ทำให้ความเชื่อและพิธีกรรมการนับถือผีของชาวไทดำเป็นสิ่งที่แปลกแยกไปจากวัฒนธรรมหลัก นิทานเรื่อง *ทำไมไทดำจึงชื่อไทดำ* จึงมีบทบาทในการสร้างความชอบธรรมในการนับถือผีของชาวไทดำ เพราะอธิบายว่าชาวไทดำชื่อไทดำเนื่องจากเคยดำน้ำลงไปช่วยพระพุทธเจ้าขึ้นจากน้ำ ในขณะที่ชาติพันธุ์อื่น ๆ ช่วยไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ชาวไทดำจึงมีบุญคุณต่อพระพุทธเจ้าเทียบเท่ากับพ่อแม่ และไม่จำเป็นต้องไหว้พระพุทธเจ้านิทานเรื่องนี้จึงแสดงความชอบธรรมของกลุ่มไทดำที่จะดำรงความเชื่อดั้งเดิมของตนท่ามกลางวัฒนธรรมพุทธศาสนาโดยอ้างความเหนือกว่าผ่านนิทานดังกล่าว

4.2 การยืนยันสถานภาพที่เท่าเทียมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ย่อย

การยืนยันสถานภาพที่เท่าเทียมกันของชาติพันธุ์ย่อยคือการที่กลุ่มชาติพันธุ์ย่อยซึ่งในชีวิตจริงเป็นกลุ่มที่มีสถานภาพที่ด้อยต่ำกว่าชาติพันธุ์อื่น หรือมีความเจริญน้อยกว่า ได้ใช้เวลานานและนิทานในการยกระดับสถานภาพของกลุ่มตนและเรียกร้องการยอมรับที่เท่าเทียมกันจากกลุ่มอื่น วาทกรรมเช่นนี้จะพบได้ในตำนานกำเนิดมนุษย์ และตำนานตัวอักษร

ตำนานกำเนิดมนุษย์แสดงให้เห็นการพยายามอธิบายความเท่าเทียมกันของชาติพันธุ์กลุ่มย่อยที่อ้างสิทธิ์ของการเป็นสายเลือดที่แท้จริงอันเกิดจากเมล็ดพันธุ์ดังใน *ฟูเฮย-เซี่ยหมู่* รวมถึงการให้ความสำคัญกับการเกิดเป็นลำดับแรกของกลุ่มชา อันแสดงให้เห็นว่าแม้จะมีสถานภาพที่ด้อยกว่าหรือมีความเจริญน้อยกว่ากลุ่มอื่น ๆ ก็ตาม แต่ที่จริงแล้วมิได้มีกำเนิดที่แตกต่างกันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ การกำเนิดมาจากแหล่งกำเนิดเดียวกันจึงเป็นวาทกรรมที่ยืนยันสถานภาพที่เท่าเทียมกันของกลุ่มต่าง ๆ ไม่ว่าจะ เป็น ชา ลาว ไทย ญวนหรือฝรั่ง นอกจากนี้การเป็นสายเลือดที่แท้ของบรรพบุรุษและการเป็นผู้ที่เกิดก่อนชาติพันธุ์อื่น ๆ ยังแสดงให้เห็นว่าชาติพันธุ์ย่อยเหล่านั้นมิได้ด้อยต่ำ ในทางตรงกันข้ามกลับมีความสำคัญและสมควรได้รับการยอมรับอย่างเท่าเทียมกันจากชาติพันธุ์อื่น

ตำนานตัวอักษรของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่มีตัวอักษร เช่น กะเหรี่ยง อาข่า ก็เป็นกลไกหนึ่งในการอ้างสถานภาพที่เท่าเทียมกันทางวัฒนธรรม เพราะการมีตัวอักษรของตนเองแสดงถึงความเจริญด้านวัฒนธรรมทางภาษา และแสดงว่าเป็นชนเผ่าที่มีอารยธรรมระดับสูง การสร้างตำนานที่อธิบายว่าครั้งหนึ่งตนเคยมีตัวอักษรใช้ไม่ต่างจากชนชาติอื่นจึงเป็นการใช้ตำนานเพื่อยกระดับสถานภาพของตนว่าในอดีตตนมีวัฒนธรรมที่รุ่งเรืองไม่แพ้กลุ่มอื่น ๆ ชาติพันธุ์ที่ไม่มีตัวอักษรอย่างกะเหรี่ยง และอาข่ามิใช่ผู้ใช้ไร้อารยธรรม หรือด้อยกว่าทางวัฒนธรรม แต่เป็นกลุ่มที่มีอารยธรรมไม่ต่างจากกลุ่มอื่น และสมควรได้รับการยอมรับอย่างเท่าเทียมไม่ต่างจากชาติพันธุ์ที่มีตัวอักษร

4.3 การใช้อำนาจของชาติพันธุ์หลักในการสร้าง “ความเป็นอื่น” ให้ชาติพันธุ์ย่อย

การศึกษาตำนานและนิทานเกี่ยวกับชาติพันธุ์สัมพันธ์ทำให้มองเห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างชาติพันธุ์กลุ่มใหญ่กับชาติพันธุ์กลุ่มย่อย โดยจะเห็นอย่างชัดเจนในนิทานของกลุ่มคนไทยวนภาคเหนือที่มีการใช้อำนาจผ่านนิทานเพื่อสร้างความเป็นอื่นให้แก่ชาวเขาเผ่าต่างๆ ที่เป็นชาติพันธุ์กลุ่มย่อยในภาคเหนือ โดยความเป็นอื่นของชาวเขาถูกสร้างและนำเสนอในภาพเปรียบเทียบกับ “คนเมือง” ในขณะที่ภาพลักษณ์ของ “คนเมือง” คือคนฉลาด เจ้าเล่ห์ ชาวเขากลับถูกนำเสนอในด้านลบ ดังกลุ่มยางหรือกะเหรี่ยงที่ถูกนำเสนอให้เป็นคนโง่หรือผู้รู้ไม่เท่าทัน “คนเมือง” หรือกลุ่มม้งที่ถูกนำเสนอให้มีภาพลักษณ์ที่สกปรก เป็นคนซื่อ และไม่ทันสมัย การนำเสนอภาพลักษณ์ระหว่างชาติพันธุ์เช่นนี้กลายเป็น “ภาพแบบฉบับ” ที่ยกภาพแทนของ “คนเมือง” ให้เป็นภาพเชิงบวกคือ ฉลาดและมีสถานภาพที่สูงกว่า แต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้ภาพแทนของชาวเขาเป็นไปในเชิงลบ คือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไร้อำนาจ ไร้ปัญญา ไม่สามารถจะต่อกรกับ “คนเมือง” ได้ และกดสถานภาพของชาวเขาในนิทานให้ต้อยต่ำลง

นอกจากนี้การนำเสนอมุขตลกทางเพศที่กล่าวถึงการที่คนชาติพันธุ์ย่อยถูกเอาเปรียบหรือข่มเหงทางเพศ โดยเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น ตำรวจ และชาติพันธุ์หลักอย่าง “คนเมือง” ก็ทำให้ชาติพันธุ์ย่อยมีสถานภาพที่แตกต่างกันในฐานะเป็นคนกลุ่มอื่นที่ไม่ได้รับการยอมรับอย่างเท่าเทียมกัน และไม่ได้รับการปกป้องเพราะไม่ใช่ “คนเมือง” นิทานมุขตลกทางเพศที่มีเหยื่อเป็นตัวละครชาติพันธุ์ย่อยจึงเป็นสิ่งที่ยิ่งตอกย้ำการใช้อำนาจของกลุ่มชาติพันธุ์หลักในการแบ่งแยกกลุ่มชาวเขาที่เป็นชาติพันธุ์ย่อยออกไปจากความเป็นไทยหรือความเป็น “คนเมือง” ชาวเขาจึงเป็นคนอื่นที่ไม่เท่าเทียมกับ “คนเมือง” และไม่ได้รับการยอมรับหรือปฏิบัติอย่างเสมอภาคเหมือน “คนเมือง” อย่างชัดเจนในนิทานมุขตลกชาติพันธุ์

บทสรุป

ตำนานและนิทานของชาติพันธุ์ต่างๆ เป็นพื้นที่ของการปะทะสังสรรค์กันของชาติพันธุ์อันหลากหลาย ชาติพันธุ์สัมพันธ์ที่ปรากฏในตำนานและนิทานต่างๆ แสดงให้เห็นทัศนคติที่ชาติพันธุ์หนึ่งมีต่อตนเองและผู้อื่น อันนำไปสู่การสร้าง “ภาพแบบฉบับ” ทางชาติพันธุ์ และการแบ่งแยกเป็นกลุ่มเรากับกลุ่มอื่น ทำให้ตำนานและนิทานเป็นพื้นที่หนึ่งในการนำเสนอวาทกรรมที่แสดงความเหนือกว่าทางชาติพันธุ์ของตนผ่านความดีของชาติพันธุ์อื่น แต่ในขณะเดียวกันตำนานและนิทานเกี่ยวกับชาติพันธุ์ต่างๆ ก็ให้พื้นที่แก่ชาติพันธุ์กลุ่มน้อยในการเรียกร้องความชอบธรรมและการยืนยันสถานภาพที่เท่าเทียมกันผ่านตำนานและนิทาน

บรรณานุกรม

- กฤษฎาภรณ์ หงส์ลดารมภ์ และจันทิมา เอี่ยมมานนท์, บรรณาธิการ. (2549). *มองสังคมผ่านวาทกรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจนา เจริญเกียรติบวร. (2548). *การวิเคราะห์วาทกรรมเรื่องตลกภาษาไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จาวุวรรณ ธรรมวัตร. (2542). “ตำนานในกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว: ความสัมพันธ์ระหว่างตำนานกับปริบททางสังคม.” *คติชนกับคนไทย-ไท: รวมบทความทางด้านคติชนวิทยาในบริบททางสังคม*. กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. (2547). “ทบทวนแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์ข้ามยุคสมัยกับการศึกษาในสังคมไทย” ใน *ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ชำนาญ รอดเหตุภัย. (2517). *วรรณกรรมไทยลือ* ตีพิมพ์โดย อำเภอยังคง จังหวัดเชียงราย. ปรินตีพริมาการศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2542). *วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอื่น*. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- บัวริน วงศ์ศิริ. (2550). “นิทานมุขตลกกับกระบวนการสร้าง “ตัวตน” ลาวหลวงพระบาง” *ไทยศึกษา* 2, 2 (สิงหาคม 2549 – มกราคม 2550): 17–54.
- บัวริน วงศ์ศิริ. (2551). *วรรณกรรมพื้นบ้านในชุมชนลาวหลวงพระบางกับบทบาทการสืบสานความเป็นลาวหลวงพระบางในบริบทสังคมไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2548). *ตำนานพระธาตุของชนชาติไท: ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2554). “พระพุทธเจ้าในตำนานพื้นบ้านไทย-ไท.” *ไขคำแก้วคำแพง ทัศนะวรรณกรรมไทย-ไท*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปราณี วงษ์เทศ. (2542). “สำนึกเกี่ยวกับเผ่าพันธุ์ของชาวอุษาคเนย์.” *สังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย*. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรจัดพิมพ์เนื่องในวโรกาสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร วันอังคารที่ 9 มีนาคม 2542.

- พิเชษฐ สายพันธ์. (2557). “ชาติพันธุ์สภาวะ: จากเสรีนิยมสู่เสรีนิยมใหม่” ใน นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, บรรณาธิการ. *ชาติพันธุ์กับเสรีนิยมใหม่*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- รัตนภรณ์ อัครธรรมรัตน์. (2532). *วิเคราะห์นิทานพื้นบ้านชาวเขาเผ่าม้ง*. ปริญญาการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- วิริษา กมลนาวิน. (2549). “โครงสร้างของมุกตลกในเรื่องข้ามชั้นของลาว” *ภาษาและภาษาศาสตร์* 25, 1 (กรกฎาคม-ธันวาคม): 27-48.
- วัชรภรณ์ ดิษฐบ้าน. (2544). “อนุภาคน้ำเต้าในตำนานน้ำท่วมโลกและกำเนิดมนุษย์”. *ภาษาและวรรณคดีไทย* 18 (ธันวาคม): 62-77.
- วิรวรรษ์ ปิ่นเขียน. (2524). *วรรณกรรมกะเหรี่ยงจากตำบลสวนผึ้ง กิ่งอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี*. ภาควิชาภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูหมู่บ้านจอมบึง ราชบุรี.
- วุฒิ บุญเลิศ. (2549). “กระเหรี่ยงคือใคร (ตอนที่ 2).” *ชนเผ่าพื้นเมือง*. 12, 23 (ม.ค. - มิ.ย. 49): 37-46.
- ศิราพร ณ ถลาง. (2549). “ตำนานตัวอักษร: กลไกทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ที่ไม่มีตัวอักษร.” *อักษรศาสตร์* 35, 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม): 194-212.
- ศิราพร ณ ถลาง. (2552). *ทฤษฎีคติชนวิทยา: วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทาน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ศูนย์คติชนวิทยา และ ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิราพร ณ ถลาง และสุกัญญา ภัทราชัย, บรรณาธิการ. (2542). *คติชนกับคนไทย-ไท: รวบรวมบทความทางด้านคติชนวิทยาในบริบททางสังคม*. กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศรีเลา เกษพรหม. (2542). “คนเมืองกบียง” *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 3*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิธรรมาคารไทยพาณิชย์.
- สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล. (2550). “นิทานชนเผ่าลัวะ ตัวผู้สร้างโลก.” *ชนเผ่าพื้นเมือง* 13, 24 (มกราคม-มิถุนายน): 60-61.
- สมบุญรณ์ บำรุงเมือง. (2529). *วิเคราะห์นิทานตลกจากจังหวัดกำแพงเพชร พิษณุโลก และสุโขทัย*. ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก.
- สุเทพ สุนทรภักซ์. (2548). *ชาติพันธุ์สัมพันธ์: แนวคิดพื้นฐานทางมานุษยวิทยาในการศึกษาอัตลักษณ์ กลุ่มชาติพันธุ์ ประชาชาติ และการจัดองค์ประกอบความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

- สุชาติพิทย์ สว่างผล. (2531). *วิเคราะห์นิทานพื้นบ้านของชาวไทยยวน บ้านคลองน้ำไหล จังหวัด กำแพงเพชร*. ปรินญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุภาพร วิสารทวงศ์. (2529). *วรรณกรรมไทยเ้าจากตำบลผาข้างน้อย อำเภอปาง จังหวัดพะเยา*. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก.
- สุวรรณดา เกรียงไกรเพ็ชร. (2542). “ฟูเฮย-เซี้ยหมู่: ตำนานกำเนิดมนุษย์ของชาวเ้า” *คติชน กับคนไทย-ไท: รวมบทความทางด้านคติชนวิทยาในบริบททางสังคม*. กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- หทัยวรรณ ไชยะกุล. (2539). *การสร้างมุขตลกในเรื่องขำขันของล้านนา*. ปรินญาศิลปศาสตร มหาบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2542). “เจี้ยก้อม” *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 4*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิธนาคารไทยพาณิชย์.
- Baker, Ronald I. (1986). *Jokelore: humorous folktales from Indiana*. USA: Indiana University Press.